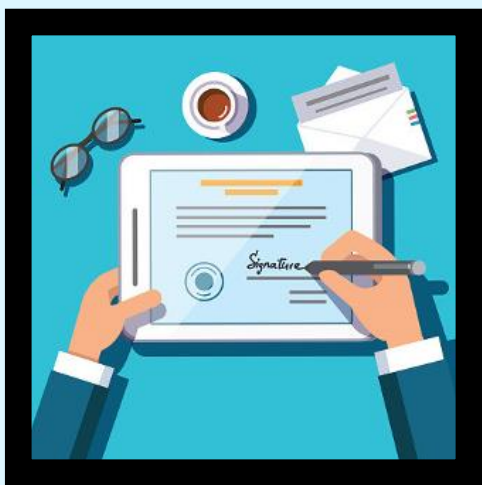

Contracteren in een digitale omgeving

Een onderzoek naar de risico's van het aanbieden van digitale contracten

Afstudeerorganisatie:
Afstudeerder:
Afstudeerperiode:
Tilburg, mei 2017

d-centralize
Surina de Bie
voorjaar 2017

Contracteren in een digitale omgeving

Een onderzoek naar de risico's van het aanbieden van digitale contracten

Titel:	Contracteren in een digitale omgeving
Ondertitel:	Een onderzoek naar de risico's van het aanbieden van digitale contracten
Opdrachtgever:	d-centralize Klokgebouw 272 5617 AC Eindhoven
Auteur:	Surina de Bie
Studentnummer:	2081464
Onderwijsinstelling:	Juridische Hogeschool Avans-Fontys
Locatie:	Tilburg
Afstudeerperiode:	6 februari 2017 t/m 12 mei 2017
Afstudeermentor:	De heer Fons Leenaars
Eerste afstudeerdocent:	Mevrouw mr. Maud Aerts
Tweede afstudeerdocent:	Mevrouw mr. dr. Colette Cuijpers
Plaats:	Tilburg
Datum:	28 mei 2017

Voorwoord

Deze scriptie vormt de afsluiting van mijn studie HBO-Rechten aan de Juridische Hogeschool Avans-Fontys te Tilburg. Deze scriptie is het resultaat van een onderzoek dat ik bij d-centralize heb mogen verrichten. Het onderzoek richt zich op een van de projecten van d-centralize: het aanbieden van digitale contracten.

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is: *“Welke risico’s brengt het project van doe-het-zelf-contracten met zich mee voor Lawyerless, gelet op de regels uit het aansprakelijkheids- en gegevensbeschermingsrecht en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan om de risico’s te beperken?”*. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te creëren in de risico’s die het project met zich meebrengt en daar een passende oplossing voor te bieden.

Ik wil d-centralize en Lawyerless bedanken voor het verschaffen van de benodigde informatie voor dit onderzoek. In het bijzonder wil ik de heer Leenaars en de heer Van den Broek bedanken voor hun medewerking. Tevens wil ik mijn afstudeerdocenten mevrouw Aerts en mevrouw Cuijpers bedanken voor hun begeleiding en feedback.

Ik wens u veel plezier bij het lezen van deze scriptie.

Surina de Bie

Tilburg, mei 2017

Inhoudsopgave

Samenvatting	8
Lijst van afkortingen	
1. Inleiding.....	8
§1.1 Aanleiding	8
§1.2 Centrale vraag	9
§1.3 Doelstelling	9
§1.4 Onderzoeksmethodiek	9
§1.5 Leeswijzer	11
2. De digitale overeenkomst	12
§2.1 Het platform	12
§2.2 Wettelijk kader	12
§2.3 Contractsvrijheid	12
§2.4 De totstandkoming van een digitale overeenkomst	13
§2.5 Aanvullende eisen digitaal contracteren	13
§2.6 Vormvrijheid	14
3. Contractuele- en buitencontractuele aansprakelijkheid.....	16
§3.1 Contractuele aansprakelijkheid	16
§3.1.1 De positie van Lawyerless.....	16
§3.1.2 Juridische kwalificatie van digitale overeenkomsten.....	17
§3.1.3 Contractuele aansprakelijkheid	20
§3.2 Buitencontractuele aansprakelijkheid	21
§3.2.1 Kwalitatieve aansprakelijkheid	22
§3.2.2 Productaansprakelijk op grond van onrechtmatige daad	24
§3.3 Schadevergoeding	25
§3.4 Risico's en beperkingen	25
4. Gegevensbescherming.....	27
§4.1 Privacywetgeving	27
§4.1.1 De Algemene Verordening Gegevensbescherming.....	27
§4.2 Verplichtingen voor Lawyerless.....	28
§4.3 Rechten van betrokkenen	29
§4.4 Privacy by Design & Privacy by Default.....	31
§4.4.1 Privacy by Design	32
§4.4.2 Privacy by Default	32

§4.5 Privacy Impact Assessment	32
§4.6 Functionaris voor gegevensbescherming	33
§4.7 Meldplicht datalekken.....	34
§4.8 Boetebevoegdheid van de toezichthouder	35
§4.9 Risico's en oplossingen.....	35
5. Conclusies en aanbevelingen.....	37
§5.1 Conclusies	37
§5.2 Aanbevelingen	40
Literatuurlijst.....	43
Bijlage I	

Samenvatting

Lawyerless biedt middels haar platform digitale overeenkomsten aan. Het doel van het platform is om het proces van contractsluiting te vereenvoudigen. Vanuit Lawyerless is de vraag gekomen om onderzoek te verrichten naar de juridische risico's die het aansprakelijkheids- en gegevensbeschermingsrecht voor het project met zich meebrengen.

Uit onderzoek blijkt dat Lawyerless rekening dient te houden met de aanvullende eisen die gelden voor de totstandkoming van digitale overeenkomsten. Een van die aanvullende eisen geldt voor het digitaal ondertekenen van de overeenkomst. Om een digitale handtekening gelijk te stellen met een handgeschreven handtekening dient Lawyerless op grond van art. 3:15a lid 1 BW een methode te gebruiken die voor authenticatie voldoende betrouwbaar is. Aanbevolen wordt om gebruik te maken van een geavanceerde handtekening. Een geavanceerde handtekening is namelijk op een unieke wijze aan de ondertekenaar verbonden, maakt het mogelijk de ondertekenaar te identificeren, komt tot stand met middelen die de ondertekenaar onder zijn uitsluitende controle kan houden en is op zodanige wijze aan de ondertekenaar verbonden dat elke wijziging achteraf kan worden opgespoord.

Voorts blijkt uit onderzoek dat Lawyerless twee verschillende gebruikers op haar platform heeft, namelijk consumenten en bedrijven. Door de koop van een digitale overeenkomst ontstaat er tussen Lawyerless en de consumenten een koopovereenkomst op afstand.¹ Tussen Lawyerless en de bedrijven ontstaat een normale koopovereenkomst waarop de regels van een koop op afstand niet van toepassing zijn.² Op beide koopovereenkomsten zijn geen algemene voorwaarden van toepassing. Lawyerless wordt aanbevolen om algemene voorwaarden te hanteren zodat zij haar aansprakelijkheid enigszins kan beperken of uitsluiten. Er wordt aanbevolen twee verschillende sets algemene voorwaarden te hanteren, omdat consumenten op grond van art. 6:237 sub f BW meer bescherming genieten tegen exoneratiebedingen in de algemene voorwaarden dan bedrijven. Om buitencontractuele aansprakelijkheid te voorkomen wordt Lawyerless aanbevolen om bij de productie van de digitale overeenkomsten een advocaat of deskundige te raadplegen. Lawyerless loopt als producent namelijk het risico aansprakelijk te worden gesteld voor productaansprakelijkheid op grond van art. 6:185 BW of productaansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad art. 6:162 BW.

Tot slot is onderzoek gedaan naar de risico's die voortvloeien uit het gegevensbeschermingsrecht. Hiervoor is onderzoek gedaan naar de Algemene Verordening Gegevensbescherming. Uit onderzoek bleek dat Lawyerless nog geen privacybeleid, privacy policy en verwerkingsregister heeft. Aanbevolen wordt om hier wel gebruik van te maken, zodat zowel de medewerkers van Lawyerless als de betrokkenen van wie de persoonsgegevens worden verwerkt inzicht krijgen in de wijze waarop de persoonsgegevens worden verwerkt en beveiligd. Daarnaast kunnen er stappen voor het melden van een datalek in het interne privacybeleid worden opgenomen.

Voor rechtsgeldige verwerking van persoonsgegevens geldt dat alle betrokkenen dienen in te stemmen met de verwerking en voor alle betrokkenen standaardinstellingen worden gehanteerd die de hoogst mogelijke privacybescherming bieden. Voor de beveiliging van de persoonsgegevens wordt Lawyerless aanbevolen om gebruik te maken van anonimisering, firewalls en twee-staps authenticatie. Tot slot wordt aanbevolen om een Privacy Impact Assessment te verrichten zodat er meer inzicht gecreëerd wordt in de risico's rondom privacy.

---

¹ Artikel 6:230m e.v. jo. 7:1 BW.

² Artikel 7:1 BW.

Lijst van afkortingen

AP	Autoriteit Persoonsgegevens
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
BW	Burgerlijk Wetboek
EU	Europese Unie
PIA	Privacy Impact Assessment
Wbp	Wet bescherming persoonsgegevens

1. Inleiding

Vanuit d-centralize is de vraag gekomen om onderzoek te verrichten naar een nieuw project, namelijk doe-het-zelf-contracten. Dit project is door d-centralize uitbesteed aan Lawyerless, een dochteronderneming van d-centralize. Het doel van het project is om twee (of meer) partijen, aan de hand van het platform van Lawyerless, zelf een contract op te laten stellen. Het onderzoek dat voor Lawyerless zal worden verricht zal zich richten op de juridische risico's die het project met zich meebrengt. Voor de risico's die voortvloeien uit dit onderzoek zullen een aantal aanbevelingen worden geboden.

§1.1 Aanleiding

Het project van doe-het-zelf-contracten is opgezet om het proces van contractsluiting voor niet-juristen te vereenvoudigen. Om het proces te vereenvoudigen biedt Lawyerless een platform aan waarop twee partijen, door middel van het invullen van een vragenlijst, een overeenkomst kunnen opstellen. Het platform voorziet in verschillende overeenkomsten, zoals arbeidsovereenkomsten, overeenkomsten van opdracht en sleutelverklaringen. Het voornemen is om het aanbod van overeenkomsten verder uit te breiden.

Aanleiding voor het onderzoeksrapport is de vraag vanuit Lawyerless over de juridische risico's die het project voor haar meebrengt. Het project is in januari 2017 gestart met de lancering van een website inclusief een aantal overeenkomsten. In de komende maanden zal het project steeds verder worden ontwikkeld en verbeterd. Vanuit Lawyerless is daarom de vraag gekomen om een analyse te verrichten naar de risico's van het project. Deze analyse zal zich richten op drie verschillende onderwerpen die relevant zijn voor het project, namelijk het overeenkomstenrecht, aansprakelijkheidsrecht en privacyrecht. Allereerst wil Lawyerless duidelijkheid over de totstandkoming van overeenkomsten en de aanvullende eisen die gelden voor het digitaal aanbieden daarvan. Hierbij zal aandacht worden besteed aan de contract- en vormvrijheid die geldt voor de totstandkoming van overeenkomsten. Daarnaast zal aandacht worden besteed aan de juridische gebondenheid van digitale overeenkomsten en de eventuele aanvullende vereisten die daarvoor gelden. Ten tweede wil Lawyerless meer duidelijkheid over haar positie ten opzichte van de contract sluitende partijen. Lawyerless wil voornamelijk weten of er voor haar een (risico)aansprakelijkheid geldt en zo ja, of deze kan worden beperkt. Hierbij zal allereerst onderzoek worden gedaan naar het al dan niet bestaan van een contractuele verhouding tussen Lawyerless en de contracterende partijen. Vervolgens zal onderzoek worden gedaan naar de contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheden. Voor het onderzoek naar de buitencontractuele aansprakelijkheid zal onderscheid gemaakt worden tussen de schuld- en de risicoaansprakelijkheid. Indien er sprake is van een risicoaansprakelijkheid zal worden gekeken naar de reikwijdte hiervan. De reikwijdte zal worden bepaald aan de hand van de specifiek omschreven risico's die mogelijk voor rekening van Lawyerless komen. Tot slot zal onderzoek worden gedaan naar de juridische risico's voor Lawyerless met betrekking tot het gebruiken van persoonsgegevens. Op het platform zal veel gebruik worden gemaakt van het opslaan en verwerken van persoonsgegevens. De gegevens van contract sluitende partijen worden namelijk bij het sluiten van een contract opgeslagen zodat deze bij het sluiten van daaropvolgende contracten automatisch kunnen worden ingevuld. Voor Lawyerless is het voornamelijk onduidelijk in hoeverre haar werkwijze omtrent het gebruik van persoonsgegevens in lijn ligt met de eisen die blijken uit privacywetgeving. Voor toetsing van de werkwijze zal worden gekeken naar de veranderingen die de Algemene verordening gegevensbescherming met zich meebrengt voor het project van Lawyerless.

§1.2 Centrale vraag

Naar aanleiding van bovenstaande probleembeschrijving is de volgende centrale vraag geformuleerd:

“Welke risico’s brengt het project van doe-het-zelf-contracten met zich mee voor Lawyerless, gelet op de regels uit het aansprakelijkheids- en gegevensbeschermingsrecht en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan om de risico’s te beperken?”

§1.3 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoeksrapport luidt:

Op 29 mei 2017 wordt dit onderzoeksrapport met een analyse van de risico’s van het project van doe-het-zelf-contracten ten aanzien van het aansprakelijkheids- en gegevensbeschermingsrecht aan Lawyerless geboden, zodat Lawyerless inzicht krijgt in de juridische risico’s en deze kan beperken.

§1.4 Onderzoeksmethodiek

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de wijze waarop onderzoek zal worden verricht. Er wordt per deelvraag besproken welke onderzoeksstrategieën, bronnen, methoden en verantwoording er zullen worden gebruikt.

Wat zijn de eisen waaraan een digitale overeenkomst dient te voldoen?

Beantwoording van deze deelvraag zal aan de hand van twee onderzoekstrategieën worden gedaan. De eerste onderzoekstrategie betreft het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Dit onderzoek zal worden gedaan aan de hand van een inhoudsanalyse. Het rechtsbronnenonderzoek zal zich richten op de vraag wat het wettelijk kader is van een digitale overeenkomst. Daarbij zal aandacht worden besteed aan de totstandkoming van overeenkomsten in het algemeen en de aanvullende eisen die gelden voor het digitaal aanbieden daarvan. Het onderzoek zal worden verricht aan de hand van Boek 3 en 6 van het Burgerlijk Wetboek. Daarnaast zal voor nadere invulling van de wettelijke vereisten aansluiting worden gezocht bij relevante jurisprudentie. Onder relevante jurisprudentie valt onder andere het Haviltex-arrest.³ Dit arrest geeft de norm die door rechters wordt gehanteerd ten aanzien van de uitleg van overeenkomsten. Doordat dit een relatief oud arrest is zal er ter aanvulling recente jurisprudentie worden gebruikt.⁴ Het literatuuronderzoek zal worden verricht aan de hand van relevante boeken en wetenschappelijke artikelen. Er zal gebruik worden gemaakt van boeken omtrent het algemeen verbintenissenrecht. Dit zal onder andere geschieden aan de hand van Asser’s handleidingen tot beoefening van het Nederlands Burgerlijk recht.⁵ De hiervoor genoemde boeken zullen de wettelijke vereisten die volgen uit het rechtsbronnenonderzoek nadere invulling geven. Uit wetenschappelijke artikelen zal de nodige kritiek blijken op de wettelijke eisen en de wijze waarop dit in de praktijk tot uiting wordt gebracht. Aan de hand van kritiek uit de literatuur kunnen de resultaten uit het rechtsbronnen onderzoek tegen het licht worden gehouden. Een van de wetenschappelijke artikelen die hiervoor geraadpleegd zal worden gaat over de uitleg van de schriftelijke overeenkomsten. Voorts zullen er artikelen worden geraadpleegd inzake contractvrijheid en het digitaal aangaan van overeenkomsten.⁶ De bronnen voor het literatuuronderzoek zijn gekozen vanuit het oogpunt van betrouwbaarheid en effectiviteit. Ten tweede zal onderzoek worden gedaan aan de hand van een kwalitatief

³ HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 (Haviltex).

⁴ HR 5 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY8101 (Lundiform/Mexx) en HR 13 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3303.

⁵ A.S. Hartkamp, Mr. C. Asser’s handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Verbintenissenrecht. Deel III*. De verbintenis uit de wet, Deventer: Kluwer 2006.

⁶ A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, AA 2012, november en H.W. Wefers Bettink, De elektronische overeenkomst in praktijk (1), Tijdschrift overeenkomst in de rechtspraak 2011, juni.

onderzoek. Dit kwalitatieve onderzoek zal bestaan uit een casestudy, waarvoor een documentanalyse zal worden verricht. De documentanalyse zal zich richten op de werkwijze, richtlijnen en het platform van Lawyerless. De bevindingen die voortvloeien uit de documentanalyse zullen worden getoetst aan de conclusies uit het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Aan de hand van de conclusies zullen een aantal aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot het digitaal aanbieden van de overeenkomsten door Lawyerless.

Hoever strekt de aansprakelijkheid van Lawyerless ten opzichte van de digitale arbeidsovereenkomst en in hoeverre kan deze worden uitgesloten?

Voor beantwoording van de tweede deelvraag zal gebruik worden gemaakt van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Dit onderzoek zal worden verricht aan de hand van een inhoudsanalyse. Het rechtsbronnenonderzoek zal zich richten op de vraag wat het wettelijk kader is voor aansprakelijkheid. Hierbij zal hoofdzakelijk worden gekeken naar Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek. Om te bepalen of er een contractuele aansprakelijkheid geldt voor Lawyerless zal aansluiting worden gezocht bij relevante literatuur.⁷ Om verdere invulling van de contractuele aansprakelijkheid helder te krijgen zal aansluiting worden gezocht in wetenschappelijke artikelen. Voor buitencontractuele aansprakelijkheden zal aansluiting worden gezocht bij relevante jurisprudentie. Aan de open normen die in het aansprakelijkheidsrecht bestaan wordt door de rechter namelijk nadere invulling gegeven. Deze nadere invulling zal duidelijkheid verschaffen over de reikwijdte van de buitencontractuele aansprakelijkheden. Daarnaast zal ook aansluiting worden gezocht in wetenschappelijke artikelen en het boek *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding* van J. Spier en andere. De bronnen voor het onderzoek van de tweede deelvraag zijn gekozen uit het oogpunt van betrouwbaarheid en efficiëntie, omdat de literatuur nadere uitleg geeft over de bevindingen die blijken uit het rechtsbronnenonderzoek. Aan de hand van de conclusies uit het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek zullen een aantal aanbevelingen worden gedaan om de risico's ten aanzien van de aansprakelijkheid van Lawyerless zo veel mogelijk te beperken.

Voldoet het platform aan de eisen die gelden op het gebied van privacyrecht?

Voor beantwoording van deze deelvraag zal gebruik worden gemaakt van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek en kwalitatief onderzoek. Het rechtsbronnenonderzoek zal zich richten op de Algemene verordening gegevensbescherming. Door een inhoudsanalyse naar de hiervoor genoemde bronnen zal het wettelijk kader rondom gegevensbeschermingsrecht voor Lawyerless vastgesteld worden. Uit de resultaten van het rechtsbronnenonderzoek zal blijken welke regels voor Lawyerless gelden ten aanzien van het gebruik van persoonsgegevens. Aan de hand van de conclusies kunnen aanbevelingen worden gedaan omtrent het opslaan en verwerken van persoonsgegevens. Voor het literatuuronderzoek zal gebruik worden gemaakt van wetenschappelijke artikelen en relevante boeken. Het literatuuronderzoek zal zich richten op de nadere uitleg die in de literatuur wordt gegeven over de Algemene verordening gegevensbescherming.⁸ Naast het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek zal een kwalitatief onderzoek worden verricht. Voor dit onderzoek wordt onder meer een documentanalyse gedaan naar de werkwijze, werkdocumenten en richtlijnen van Lawyerless. De documentanalyse zal zich specifiek richten op de wijze waarop Lawyerless persoonsgegevens wil gaan opslaan en verwerken. Daarnaast zal voor het onderzoek een documentanalyse worden gedaan naar de werkwijze, beleidsregels en richtlijnen van de Autoriteit Persoonsgegevens. Deze laatstgenoemde documentanalyse wordt verricht om een helder beeld te creëren van de meldplicht bij datalekken en de bestuurlijke boetebevoegdheid van de Autoriteit Persoonsgegevens. Aan de hand van de conclusies zullen een aantal aanbevelingen worden

---

⁷ W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010.

⁸ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, juni.

gedaan om de risico's op het gebied van gegevensbeschermingsrecht voor Lawyerless te beperken.

§1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk	Toelichting	Met name bedoeld voor
Samenvatting	Beknopte beschrijving onderzoeksrapport	Snelle lezers
Hoofdstuk 1	Inleiding	Alle lezers
Hoofdstuk 2	De digitale overeenkomst	Alle lezers
Hoofdstuk 3	Contractuele- en buitencontractuele aansprakelijkheid	Alle lezers
Hoofdstuk 4	Gegevensbescherming	Alle lezers
Hoofdstuk 5	Conclusies en aanbevelingen	Alle lezers
Bijlagen	Alle relevante bijlagen	Alle lezers

2. De digitale overeenkomst

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de digitale overeenkomsten die door Lawyerless op haar platform worden aangeboden. Om een beeld te schetsen van de wijze waarop de digitale overeenkomsten tot stand komen zal een toelichting worden gegeven op het platform van Lawyerless. Vervolgens zal een wettelijk kader omtrent de eisen van de digitale overeenkomst worden geschetst. Aan de hand van het wettelijk kader zal worden ingegaan op de totstandkoming van overeenkomsten, de contractsvrijheid en de vormvrijheid.

§2.1 Het platform

Lawyerless biedt middels haar platform verschillende overeenkomsten aan die door zowel consumenten als bedrijven kunnen worden aangeschaft. De consumenten en bedrijven kunnen hierbij kiezen of zij eenmalig een overeenkomst kopen of dat zij een account maken zodat zij op een later moment voordeliger overeenkomsten kunnen aanschaffen. De overeenkomsten kunnen middels het platform van Lawyerless worden ingevuld en naar de wederpartij worden toegezonden. De wederpartij kan de ingevulde overeenkomst inzien en middels een digitale handtekening ondertekenen. Na ondertekening van de overeenkomst door beide partijen komt de overeenkomst 'vast' te staan in het platform zodat de overeenkomst niet meer kan worden aangepast. De overeenkomsten worden opgeslagen op het account van beide partijen en kunnen daar op ieder moment worden ingezien en gedownload.

Op de regels met betrekking tot de totstandkoming, contractsvrijheid en vormvrijheid van de digitale overeenkomsten zal in de volgende paragrafen nader worden ingegaan. Hierbij zal rekening worden gehouden met de aanvullende eisen die gelden voor het digitaal contracteren. Op de eisen die gelden voor de totstandkoming van bijzondere overeenkomsten zal in dit onderzoek niet worden ingegaan.

§2.2 Wettelijk kader

In deze paragraaf zal een wettelijk kader omtrent de digitale overeenkomsten worden geschetst. Om te beginnen kan worden geconcludeerd dat de digitale overeenkomsten van Lawyerless overeenkomsten zijn in de zin van art. 6:213 BW. Een digitale overeenkomst is namelijk een meezijdige rechtshandeling waarbij een of meer partijen jegens een of meer andere een verbintenis aangaan. Dit betekent dat de algemene bepalingen van het verbintenissenrecht zoals omschreven in Boek 6 op de overeenkomsten van toepassing zijn. Doordat Lawyerless de overeenkomsten digitaal aanbiedt dienen tevens de bepalingen uit de E-commerce Richtlijn in acht te worden genomen.⁹ De bepalingen uit deze richtlijn verplichten lidstaten om ervoor te zorgen dat de regels met betrekking tot de totstandkoming van een overeenkomst geen belemmering vormen voor het gebruik van elektronische overeenkomsten. Voorts zorgt de richtlijn dat de hiervoor genoemde regels er niet toe leiden dat een elektronische overeenkomst geen rechtsgevolg heeft.¹⁰ De bepalingen uit de richtlijn zijn door de Nederlandse wetgever geïmplementeerd in Boek 3 en 6 van het Burgerlijk Wetboek.

§2.3 Contractsvrijheid

Het contractenrecht wordt beheerst door het beginsel van de contractsvrijheid.¹¹ Het beginsel van contractsvrijheid is niet opgenomen in de wet, maar geldt als fundamenteel beginsel voor het verbintenissenrecht.¹² De contractsvrijheid staat voor de vrijheid door wie en onder welke

---

⁹ Richtlijn 2000/31/EG.

¹⁰ H.W. Wefers Bettink, De elektronische overeenkomst in de praktijk, *Tijdschrift overeenkomst in de rechtspraak* 2011, juni, p. 19.

¹¹ A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6-III**. *Algemeen overeenkomstenrecht*, Deventer: Kluwer 2010, nr. 58.

¹² A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, *AA* 2012, november, p. 860.

voorwaarden een overeenkomst kan worden aangegaan. Daarbij mogen partijen zelf de inhoud, werking en voorwaarden van de overeenkomst vaststellen.¹³

De contractsvrijheid staat in het verlengde van partijautonomie. Partijautonomie houdt in dat het een ieder vrij staat een overeenkomst aan te gaan en daarbij een contractspartij te kiezen. Partijen mogen daarbij zelf bepalen wat zij in de overeenkomst opnemen. De contractsvrijheid kan echter wel worden beperkt. Een voorbeeld van een dergelijke beperking is te vinden in art. 3:40 BW. Art. 3:40 BW bepaalt namelijk dat de inhoud of strekking van een rechtshandeling niet in strijd mag zijn met de goeden zeden of de openbare orde.

§2.4 De totstandkoming van een digitale overeenkomst

Zoals in de vorige paragraaf al is geconcludeerd valt een digitale overeenkomst onder de definitie van een meezijdige overeenkomst in de zin van art. 6:213 BW. Voor de totstandkoming van de meezijdige overeenkomst dient sprake te zijn van aanbod en aanvaarding.¹⁴ Niet ieder aanbod dat gedaan wordt is echter een aanbod in juridische zin. Er is slechts sprake van een aanbod in de zin van art. 6:217 lid 1 BW indien de voornaamste elementen van de inhoud van de overeenkomst voldoende bepaalbaar zijn.¹⁵ Dit houdt in dat het aanbod minimaal de hoofdzaken of voornaamste punten van de overeenkomst dient te bevatten. Welke punten dit zijn zal per overeenkomst verschillen. Daarnaast dient er gekeken te worden of het aanbod onherroepelijk, herroepelijk of vrijblijvend wordt gedaan. Een aanbod is onherroepelijk als de aanbieder het niet mag herroepen. Een voorbeeld van een onherroepelijk aanbod is een aanbod dat een termijn voor de aanvaarding heeft. Een aanbod is herroepelijk indien het aanbod door de aanbieder kan worden herroepen tot het moment dat de wederpartij het aanbod aanvaardt. Indien de aanbieder het aanbod herroept vervalt het aanbod. Bij een vrijblijvend aanbod kan de aanbieder het aanbod na de aanvaarding nog herroepen. Voor een vrijblijvend aanbod geldt echter dat de aanbieder expliciet moet vermelden dat het een vrijblijvend aanbod betreft.

Indien sprake is van een aanbod dient het aanbod door de wederpartij te worden aanvaard. Zonder aanvaarding van het aanbod komt de overeenkomst niet tot stand. Een schriftelijk aanbod vervalt indien deze niet binnen een redelijke termijn wordt aanvaard of wanneer het aanbod wordt verworpen.¹⁶ De aanvaarding van de wederpartij is geldig indien de aanvaarding niet afwijkt van het aanbod.¹⁷ Wijkt de aanvaarding wel af van het aanbod dan geldt dit als een nieuw aanbod. Dit nieuwe aanbod zal op haar beurt weer dienen te worden aanvaard.

Voorgaande brengt met zich mee dat indien een partij een overeenkomst middels het platform van Lawyerless opstelt en naar haar wederpartij doorstuurt, dit geldt als een aanbod. Indien de wederpartij het aanbod aanvaardt komt de overeenkomst tussen beiden tot stand.

§2.5 Aanvullende eisen digitaal contracteren

Voor het digitaal afsluiten van contracten bestaan in de wet een aantal aanvullende vereisten. Zo bestaan er aanvullende eisen indien de wet een schriftelijke vorm van een overeenkomst vereist, zoals bij een concurrentiebeding.¹⁸ In een dergelijk geval dient de overeenkomst raadpleegbaar te zijn voor partijen, de authenticiteit van de overeenkomst in voldoende mate te zijn gewaarborgd, het moment van totstandkoming met voldoende zekerheid te zijn vastgesteld

---

¹³ A.S. Hartkamp, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 4. Verbintenissenrecht. Deel II. Algemene leer der overeenkomsten*, Deventer: Kluwer 2005, nr. 31.

¹⁴ Artikel 6:217 lid 1 BW.

¹⁵ W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010.

¹⁶ Artikel 6:221 BW.

¹⁷ Artikel 6:225 lid 1 BW.

¹⁸ Artikel 6:227a lid 1 BW.

en de identiteit van partijen met voldoende zekerheid te zijn vastgesteld.¹⁹ Lawyerless dient hier bij het aanbieden van haar overeenkomsten rekening mee te houden.

Nadat de overeenkomst op geldige wijze elektronisch tot stand is gekomen dient de overeenkomst te worden ondertekend. Lawyerless wil hiervoor gebruik maken van een elektronische handtekening. Om een elektronische handtekening gelijk te stellen met een handgeschreven handtekening schrijft de wet een aantal aanvullende eisen voor. Op grond van art. 3:15a lid 1 BW heeft een elektronische handtekening dezelfde rechtsgevolgen als een handgeschreven handtekening indien de methode die daarbij is gebruikt voor authenticatie voldoende betrouwbaar is. Hierbij is van belang dat de handtekening op unieke wijze aan de ondertekenaar is verbonden, het mogelijk maakt de ondertekenaar te identificeren, tot stand komt met middelen die de ondertekenaar onder zijn uitsluitende controle kan houden en zodanig aan de overeenkomst of het bestand is verbonden dat elke wijziging van de gegevens na ondertekening kan worden opgespoord.

§2.6 Vormvrijheid

Zoals in paragraaf 2.4 al is omschreven komt een overeenkomst tot stand door middel van aanbod en aanvaarding. De verklaringen van aanbod en aanvaarding kunnen ingevolge art. 3:37 lid 1 BW in iedere vorm geschieden, tenzij anders is bepaald. Hieruit volgt dat voor de totstandkoming van een overeenkomst in beginsel geen vormvereiste geldt en deze tevens langs de elektronische weg kan geschieden.²⁰ Dit betekent dat overeenkomsten zowel mondeling als schriftelijk kunnen worden aangegaan.

Bovenstaande brengt met zich mee dat bij art. 3:37 lid 1 BW de nadruk niet ligt op de vorm van de verklaring, maar op de bedoeling van partijen. De bedoeling van partijen wordt ook wel aangeduid als wilsovereenstemming. Er is sprake van wilsovereenstemming als de wil en verklaring van een partij overeenkomen.²¹ Dit betekent dat er in dat geval het aanbod van de ene partij wordt aanvaard door de andere partij.

De mogelijkheid bestaat dat de wilsovereenstemming van partijen uiteenlopen. Dit kan het geval zijn indien partijen een andere uitleg aan de inhoud van een overeenkomst toekennen. Om deze problematiek op te vangen heeft de Hoge Raad in het Haviltex-arrest bepaald dat er voor de uitleg van een overeenkomst gekeken dient te worden naar de specifieke verhouding tussen partijen.²² Dit brengt met zich mee dat voor de uitleg van een overeenkomst niet enkel gekeken kan worden naar de letterlijke bewoording daarvan. Volgens de Hoge Raad dient er tevens gekeken te worden naar de bedoeling van partijen alsmede hetgeen zij redelijkerwijs van elkaar

¹⁹ Artikel 6:227a lid 1 BW.

²⁰ Kamerstukken II 2001/02, 28197, 3, p. 24.

²¹ Artikel 3:35 BW.

²² HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635, (Haviltex).

mochten verwachten.²³ Hierbij dient rekening te worden gehouden met alle omstandigheden van het geval. In 2007 heeft de Hoge Raad wederom twee arresten gewezen die betrekking hebben op de uitleg van overeenkomsten.²⁴ In deze arresten is door de toepassing van de Haviltex-norm een beslissend gewicht toegekend aan de meest voor de hand liggende taalkundige betekenis. Aan de hand van deze twee arresten kan worden geconcludeerd dat indien er sprake is van een onderhandeling tussen twee professionele partijen, die zich laten bijstaan door een jurist, er een beslissend gewicht mag worden toegekend aan de meest voor de hand liggende taalkundige uitleg. Hieruit kon worden geconcludeerd dat bij een overeenkomst tussen twee professionele partijen de Haviltex-norm een minder grote rol zou spelen. Op deze opvatting komt de Hoge Raad terug in het arrest van 5 april 2013.²⁵ De Hoge Raad komt in het arrest terug op de mogelijkheid om, indien een groot gewicht toekomt aan de taalkundige betekenis van de gekozen bewoordingen, de overige omstandigheden van het geval toch een andere betekenis aan de bepaling kunnen toekennen. Volgens de Hoge Raad mag de taalkundige uitleg van de arresten uit 2007 wel gelden als voorlopig oordeel, maar prevaleert toch de toepassing van de Haviltex-norm.

Geconcludeerd kan worden dat voor de digitale overeenkomsten van Lawyerless geldt dat zij tot stand komen door middel van aanbod en aanvaarding. De verklaringen van aanbod en aanvaarding zijn niet gebonden aan een vorm, tenzij de wet anders bepaalt. Bij aanbod en aanvaarding ligt de nadruk niet op de vorm maar op de bedoeling van partijen. Hierbij is het van belang dat de wil en verklaring van partijen overeenkomen. Voor de totstandkoming van de overeenkomsten dient Lawyerless rekening te houden met de aanvullende eisen voor digitale totstandkoming. Indien de digitale overeenkomst op correcte wijze tot stand is gekomen dient deze te worden ondertekend. Doordat de overeenkomsten volledig elektronisch tot stand komen zal ook gebruik worden gemaakt van een digitale handtekening. Voor de geldigheid van de digitale handtekening is het van belang dat de handtekening op een unieke wijze aan de ondertekenaar is verbonden.

---

²³ HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635, (*Haviltex*).

²⁴ HR 19 januari 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ3178 (*Meyer Europe BV/PontMeyer BV*) en HR 29 juni 2007 ECLI:NL:HR:2007:BA4909 (*Derksen/Homburg*).

²⁵ HR 5 april 2013, LJV BY8101 (*Lundiform/Mexx*).

3. Contractuele- en buitencontractuele aansprakelijkheid

Eén van de fundamentele principes van vrijwel elk rechtsstelsel is dat men verplicht is om de schade die men door eigen onbehoorlijk gedrag aan een ander heeft toegebracht te vergoeden.²⁶ De hoofdregel is dat een ieder zijn eigen schade draagt, tenzij er een bijzondere reden is om de schade af te wentelen op een derde.²⁷ In dit hoofdstuk zal worden gekeken welke risico's de digitale overeenkomsten op het gebied van aansprakelijkheidsrecht voor Lawyerless met zich meebrengen. Zowel de risico's ten aanzien van contractuele- als buitencontractuele aansprakelijkheid zullen worden besproken.

§3.1 Contractuele aansprakelijkheid

In deze paragraaf zal worden ingegaan op de contractuele aansprakelijkheid die voor Lawyerless kan gelden. Aan contractuele aansprakelijkheid ligt telkens een overeenkomst ten grondslag. Dit brengt met zich mee dat tussen Lawyerless en de gebruikers van haar platform een overeenkomst dient te bestaan. Indien geconcludeerd wordt dat er een overeenkomst bestaat kan gekeken worden in hoeverre Lawyerless aansprakelijk gesteld kan worden voor de schade.

§3.1.1 De positie van Lawyerless

Lawyerless biedt middels haar platform verschillende overeenkomsten aan die door zowel consumenten als bedrijven kunnen worden gekocht. Doordat consumenten en bedrijven middels het platform van Lawyerless digitale overeenkomsten kunnen aanschaffen tegen betaling van een koopprijs wordt de impressie gewekt dat er een koopovereenkomst tot stand is gekomen. Op de vraag of er daadwerkelijk een koopovereenkomst tot stand is gekomen wordt hierna nader ingegaan. Allereerst dient te worden opgemerkt dat er geen sprake is van een overeenkomst van opdracht omdat Lawyerless geen dienst verricht. Lawyerless verricht tot op heden geen dienst, omdat niet de software of service wordt aangeboden, maar enkel de digitale overeenkomsten als product worden verkocht. Indien Lawyerless in de toekomst software of service wil gaan aanbieden dient zij ook met de aansprakelijkheid die daaruit voort kan vloeien rekening te houden. In dit onderzoek is enkel aandacht besteed aan de koopovereenkomst.

De koopovereenkomst

Lawyerless is verkoper en tevens producent van de door haar aangeboden overeenkomsten. Zij verkoopt haar overeenkomsten op afstand, namelijk via haar website. Om te bepalen of daadwerkelijk een koopovereenkomst tot stand is gekomen tussen Lawyerless en de consumenten dient gekeken te worden naar de bepalingen in Boek 6 Titel 5 afdeling 2B, alsmede Boek 7 Titel 1 van het Burgerlijk Wetboek. De overeenkomst tussen Lawyerless en haar consumenten valt onder de koop op afstand, omdat Lawyerless haar digitale overeenkomsten verkoopt enkel door middel van communicatie op afstand en daarbij geen persoonlijke aanwezigheid is van haar noch haar consumenten.²⁸ De overeenkomst op afstand betreft een consumentenkoop, onder consumentenkoop wordt verstaan de koop met betrekking tot een roerende zaak die wordt gesloten door een verkoper die handelt in het kader van zijn handels-, bedrijfs-, ambachts-, of beroepsactiviteit en een koper, natuurlijk persoon, die handelt voor doeleinden buiten zijn bedrijfs- of beroepsactiviteit.²⁹ Dit betekent dat voor de overeenkomst op afstand sprake dient te zijn van een te leveren zaak. Ook in het geval een bedrijf een digitale overeenkomst aanschaf dient er sprake te zijn van een te leveren zaak.³⁰ In de situatie van Lawyerless is de te leveren zaak een digitale overeenkomst. Een zaak is voor

²⁶ J.H. Nieuwenhuis, *Onrechtmatige daden*, Deventer: Kluwer 2003.

²⁷ J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 2.

²⁸ Artikel 6:230g lid 1 sub e BW.

²⁹ Artikel 6:230g lid 1 sub c jo. 7:5 lid 1 BW.

³⁰ Artikel 7:1 BW.

menselijke beheersing vatbaar stoffelijk object.³¹ Roerend is al hetgeen niet als onroerende zaak kan worden beschouwd.³² Indien de digitale overeenkomsten niet kunnen worden beschouwd als zaken in de zin van art. 3:2 BW kan de aanschaf daarvan niet worden beschouwd als koop in de zin van art. 7:1 of 7:5 BW. Dit zou betekenen dat het kooprecht niet (direct) van toepassing is. Op de vraag of de digitale overeenkomsten al dan niet als zaken kunnen worden beschouwd zal in de volgende paragraaf nader worden ingegaan.

§3.1.2 Juridische kwalificatie van digitale overeenkomsten

In deze paragraaf zal onderzoek worden gedaan naar de juridische kwalificatie van de digitale overeenkomsten van Lawyerless. Zoals in de vorige paragraaf al is geconcludeerd dienen de digitale overeenkomsten die worden aangeschaft door consumenten of bedrijven zaken te zijn in de zin van art. 3:2 BW voor de toepassing van de kooptitel 7.1 BW. Zaken worden in art. 3:2 BW gedefinieerd als 'voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten'.³³ Dit roept gelijk twee vragen op: is een digitale overeenkomst voor menselijke beheersing vatbaar en stoffelijk? Belangrijk om op te merken is dat uit literatuur blijkt dat voor de definitie van een zaak een tweetal 'extra' eisen bestaat.³⁴ Deze eisen omvatten de zelfstandigheid van het object en de waarde die het object dient te hebben. Voor deze laatste twee eisen speelt de verkeersopvatting een grote rol. Op alle vereisten van art. 3:2 BW zal hierna nader worden ingegaan.

Stoffelijkheid van de digitale overeenkomst

In het privaatrecht is voor het begrip 'zaak' de stoffelijkheid van het object nog steeds een eis. De exacte betekenis van het begrip stoffelijkheid wordt in de parlementaire geschiedenis niet besproken. De vraag of een object stoffelijk en voor menselijke beheersing vatbaar is, wordt overgelaten aan de rechtswetenschap.³⁵ Uit de parlementaire geschiedenis blijkt echter wel dat voor de betekenis van stoffelijkheid het object vatbaar voor bezit moet zijn.³⁶ Daarnaast blijkt uit literatuur dat een zaak in juridische zin niet vereenzelvigt mag worden met 'stof' in natuurwetenschappelijke zin.³⁷ Voor invulling van het begrip 'stoffelijk' is onderzoek gedaan naar relevante literatuur. Over de vraag omtrent de reikwijdte van de eis van stoffelijkheid blijkt in de literatuur enige tegenstrijdigheid. Enerzijds wordt betoogd dat digitale objecten niet onder het zaaksbegrip vallen.³⁸ Door juristen wordt daarbij vaak aangehaald dat niet de digitale objecten stoffelijk zijn, maar de gegevensdrager waarop of waarin zij zijn vastgelegd.³⁹ Daarnaast betogen juristen doorgaans dat binnen de discussie of een digitaal object een zaak is, de auteursrechtelijke bescherming van de objecten voor verwarring zorgt.⁴⁰ Anderzijds wordt de stelling verdedigd dat digitale objecten zoals software of documenten wel voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten zijn. Zo betoogt Kleve dat digitale gegevens kunnen worden gekwalificeerd als patronen die informatie bevatten.⁴¹ De vraagstelling, of gegevens (data) stoffelijke objecten zijn, betreft volgens Kleve dus de concrete patronen.⁴² Kleve verdedigt

---

³¹ Artikel 3:2 BW.

³² Artikel 3:3 lid 2 BW.

³³ Artikel 3:2 BW.

³⁴ S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3-IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013, nr. 58.

³⁵ S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3-IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013, nr. 58.

³⁶ C.J. van Zeben e.a., *Parlementaire geschiedenis van het Nieuw Burgerlijk Wetboek, Boek 3: Vermogensrecht in het algemeen*, Deventer: Kluwer 1981, p. 64.

³⁷ S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3-IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013, nr. 58.

³⁸ E.D.C. Neppelenbroek, *Softwarebetrekkingen*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2014.

³⁹ P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 109.

⁴⁰ J.C. Van der Steur, *Grenzen van rechtsobjecten. Een onderzoek naar de grenzen van objecten van eigendomsrechten en intellectuele eigendomsrechten*, Deventer: Kluwer 2003.

⁴¹ P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 158.

⁴² P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 159.

de stelling dat ondanks iemand een zekere exclusiviteit wordt toegekend in het produceren (verveelvoudigen) van patronen in een bepaalde vorm of volgorde, dit niet betekent dat een ander dan de producent niet de civielrechtelijke eigendom kan verkrijgen van de geproduceerde patronen (stoffelijke voortbrengselen).⁴³ Hij betoogt hierbij dat deze patronen wel stoffelijk moeten zijn, omdat we ze anders niet kunnen vastleggen, transporteren, et cetera.⁴⁴ Volgens Kleve moet dit los van de mogelijkheid dat iemand (anders) gelijktijdig auteursrechthebbende kan zijn op de patronen worden gezien. Uit voorgaande kan worden geconcludeerd dat de literatuur omtrent het antwoord op de vraag wanneer een object stoffelijk is enigszins uiteenloopt. Uit de literatuur valt daardoor niet direct op te maken wat onder het begrip stoffelijk dient te worden verstaan. Wel blijkt uit literatuur dat de stelling van Kleve, dat digitale objecten wel stoffelijk zijn, niet de meest gebruikelijke is.⁴⁵

Om meer duidelijkheid te verkrijgen over de reikwijdte van het begrip stoffelijk is aansluiting gezocht bij jurisprudentie. Uit jurisprudentie blijkt dat de kooptitel 7.1 BW van toepassing is op een overeenkomst, waarbij standaardcomputersoftware tegen betaling van een bepaalde prijs ter beschikking wordt gesteld met de bedoeling dat daarvan duurzaam gebruik van wordt gemaakt. Volgens de Hoge Raad kan software worden opgevat als een zaak of althans als een daarmee gelijk te stellen object en is daarom de kooptitel 7.1 BW op standaardsoftware van toepassing.⁴⁶ In de hiervoor genoemde zaak ging het echter specifiek om software. Software is niet hetzelfde als de digitale overeenkomsten, desondanks is deze uitspraak van de Hoge Raad niet onbelangrijk. Middels deze uitspraak scheidt de Hoge Raad namelijk enige ruimte voor de toepasselijkheid van titel 7.1 BW op digitale data, in dit geval dus standaardsoftware. In 2011 heeft het Gerechtshof Arnhem uitspraak gedaan over het revindiceren van een e-mailbestand.⁴⁷ E-mailbestanden kunnen evenals de digitale overeenkomsten van Lawyerless als digitale documenten worden aangemerkt. In deze zaak trachtte een werkgever een back-up van een e-mailbestand te revindiceren dat in handen was van een voormalig werknemer. De vraag die in dit arrest aan bod kwam was of het eigendomsrecht van toepassing was op het e-mailbestand. Voor toepassing van het eigendomsrecht dient een e-mailbestand namelijk te worden aangemerkt als zaak of een daarmee gelijkgesteld object in de zin van art. 3:2 BW. Het Hof oordeelde dat digitale objecten en e-mails geen zaken zijn omdat geen sprake is van 'voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten.' Ook in lagere rechtspraak wordt regelmatig geoordeeld dat digitale objecten niet voldoen aan de eis van stoffelijkheid. In een uitspraak van de rechtbank Zwolle-Lelystad heeft de rechter geoordeeld dat een digitaal ledenbestand geen zaak is in de zin van art. 3:2 BW, omdat volgens de rechter de verkrijger van het bestand geen machtssfeer heeft over dit bestand.⁴⁸ Ook in een uitspraak van de rechtbank Amsterdam is geoordeeld dat e-tickets niet voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten zijn.⁴⁹ Wel was de kantonrechter in deze zaak van mening dat sprake was van een consumentenkoop, namelijk de koop van een vermogensrecht. De hiervoor besproken uitspraken laten zien dat ook in de rechtspraak geen helder antwoord wordt gegeven op de vraag wanneer een object stoffelijk is.

De vraag wat precies onder 'stoffelijk' in de zin van art. 3:2 BW moet worden verstaan is niet geheel duidelijk geworden. Het niet-stoffelijk achten van digitale objecten kan in de praktijk tot nadelige gevolgen leiden. Dit brengt onder andere met zich mee dat het eigendomsrecht niet van toepassing is. Worden digitale objecten wel stoffelijk geacht dan kunnen zij, indien is

⁴³ P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 159.

⁴⁴ P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 59-60.

⁴⁵ E.D.C. Neppelenbroek, Het drakenzwaard of: virtuele goederen als vorderingsrecht uit online-contracten, AA 2006, januari, p. 26.

⁴⁶ HR 27 april 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV1301.

⁴⁷ Hof Arnhem 3 mei 2011, ECLI:NL:GHARN:2011:BQ5240.

⁴⁸ Rb. Overijssel 18 februari 2009, ECLI:NL:RBZLY:2009:BI1883.

⁴⁹ Rb. Noord-Holland 28 oktober 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:11678.

voldaan aan de overige vereisten van art. 3:2 BW wel vatbaar zijn voor eigendom en is de kooptitel van toepassing.

Voor menselijke beheersing vatbaar

Uit art. 3:2 BW volgt als tweede eis dat een zaak voor menselijke beheersing vatbaar moet zijn. Deze eis houdt kortgezegd in dat een persoon de macht moet kunnen uitoefenen over een object. Digitale objecten zijn niet op zichzelf vast te pakken, hiervoor is een hulpmiddel nodig zoals een tablet, computer, et cetera. De vraag is of het hulpmiddel dat nodig is om het digitale object vast te pakken een beletsel vormt voor de eis van vatbaarheid. Voor invulling van de vatbaarheidseis dient aansluiting te worden gezocht bij de relevante literatuur. Toch blijkt uit literatuur dat de opvattingen over wat onder 'voor menselijke beheersing vatbaar' valt uiteenlopen. Enerzijds wordt in de literatuur betoogt dat aan het begrip 'voor menselijke beheersing vatbaar' is voldaan indien de mogelijkheid om gebruik door derden uit te sluiten aanwezig is.⁵⁰ Deze stelling wordt door andere auteurs gevolgd op dat punt dat een object in ieder geval zodanig vorm en omvang dient te hebben dat het onderworpen kan worden aan de exclusieve macht van het individu.⁵¹ Volgens Kleve hangt de beheersbaarheid van gegevens samen met ontwikkelingen in de technologie. Volgens hem is de beheersbaarheid door technologie enorm toegenomen.⁵² Kleve is van mening dat het dan ook onontkoombaar is om gegevensbestanden als zelfstandig juridisch te adresseren, ongeacht het gebruikte medium.⁵³ Daarentegen is Neppelenbroek van mening dat een plaatje zoals dat getoond wordt op een beeldscherm, *if anything*, niet een voor menselijke beheersing vatbaar object kan zijn.⁵⁴ Neppelenbroek kan zich dan ook niet vinden in de zienswijze van Kleve dat data gezien kan worden als zaak, omdat volgens hem onduidelijk is waar die data zich dan bevindt. De data is waarschijnlijk te vinden op een server van de aanbieder van de data en volgens Neppelenbroek vallen de data daarmee niet binnen de beschikking van de gebruiker daarvan.⁵⁵

Geconcludeerd kan worden dat voor de vraag of digitale objecten voor menselijke beheersing vatbaar zijn de meningen in de literatuur enigszins uiteenlopen. Toch wordt over het algemeen verdedigd dat digitale objecten niet voor menselijke beheersing vatbaar zijn.

Zelfstandigheid van het object

De eerste extra eis die zal worden behandeld betreft de eis van zelfstandigheid van het object. Voor de vraag of een object zelfstandig is, speelt de verkeersopvatting een belangrijke rol. Wat in het dagelijks leven als afzonderlijk object wordt beschouwd, geldt ook voor het recht als afzonderlijke zaak.⁵⁶ Een voorbeeld van een twee zaken die niet afzonderlijk als zelfstandig kunnen worden opgevat is een pot met een deksel. In de verkeersopvatting zal de pot tezamen met de deksel als één worden beschouwd.

Voor de zelfstandigheid van een digitaal object is van belang of het digitale object los van de gegevensdrager kan worden gezien.⁵⁷ De digitale overeenkomsten van Lawyerless kunnen los van de gegevensdrager worden gezien, omdat zij niet gebonden zijn aan één gegevensdrager maar op verschillende gegevensdragers kunnen worden gedownload en bekeken. Daarnaast

---

⁵⁰ J.C. Van der Steur, *Grenzen van rechtsobjecten. Een onderzoek naar de grenzen van objecten van eigendomsrechten en intellectuele eigendomsrechten*, Deventer: Kluwer 2003, p. 127.

⁵¹ J.E. Wichers, *Natrekking, vermenging en zaaksvorming. Opmerkingen bij de algemene regeling voor roerende zaken in het Burgerlijk Wetboek*, Deventer: Kluwer 2002, p. 45.

⁵² P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 163.

⁵³ P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004, p. 163.

⁵⁴ E.D.C. Neppelenbroek, Het drakenzwaard of: virtuele goederen als vorderingsrecht uit online-contracten, AA 2006, januari, p. 26.

⁵⁵ E.D.C. Neppelenbroek, Het drakenzwaard of: virtuele goederen als vorderingsrecht uit online-contracten, AA 2006, januari, p. 26.

⁵⁶ S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3-IV.*

Algemeen goederenrecht, Deventer: Kluwer 2013, nr. 58.

⁵⁷ E.D.C. Neppelenbroek, De verkrijging van de eigendom van elektronische bestanden over internet, NJB 2006, p. 562.

kunnen de digitale overeenkomsten worden geprint, waardoor zij geheel onafhankelijk van de gegevensdrager worden. Voorafgaande brengt met zich mee dat de digitale overeenkomsten van Lawyerless als zelfstandige objecten kunnen worden gezien.

Waarde van het object

Voor de laatste eis, de waarde die een voorwerp dient te hebben, moet niet alleen gedacht worden aan waarde in objectieve zin. Het is voldoende dat een voorwerp voor een of meer mensen een zeker belang vertegenwoordigt en niet in onbeperkte hoeveelheid voorradig is.⁵⁸ Ook objecten met enkel affectieve waarde kunnen voorwerpen voor eigendom zijn. Dat de digitale overeenkomsten van Lawyerless een zekere waarde vertegenwoordig zal niet worden betwist omdat de overeenkomst tussen de contract sluitende partijen van groot belang is.

Geconcludeerd kan worden dat er onduidelijkheid blijft over de kwalificering van digitale objecten als zijnde zaken in de zin van art. 3:2 BW. Het onstoffelijke karakter van het voorwerp hoeft echter geen reden te zijn om het kooprecht niet toe te passen. Zo wordt in artikel 7:47 BW al aangegeven dat de regels omtrent koop ook betrekking kunnen hebben op vermogensrechten. Volgens de Hoge Raad wordt, indien software niet als zaak wordt opgevat of daarmee niet gelijk wordt gesteld, voor de toepasselijkheid van de koopbepalingen aansluiting gezocht – rechtstreeks of naar analogie – bij de koop van een vermogensrecht.⁵⁹ Daar de regels van consumentenkoop ook al op de koop van standaardsoftware van toepassing wordt verklaard door de regeling in art. 7:47 BW zal dit zeker het geval zijn voor digitale overeenkomsten van Lawyerless, tenzij de aard van het recht zich hiertegen verzet. Dat is in de situatie van Lawyerless niet het geval, omdat de digitale overeenkomsten gelijk kunnen worden gesteld met het leveren van standaardsoftware of e-tickets en hiervoor de kooptitel reeds van toepassing is verklaard. Voor Lawyerless brengt dit met zich mee dat op de digitale overeenkomsten, stoffelijk of onstoffelijk, de kooptitel van 7.1 BW van toepassing is en zij daardoor rekening dient te houden met de contractuele aansprakelijkheden die daaruit kunnen voortvloeien.

§3.1.3 Contractuele aansprakelijkheid

Aan contractuele aansprakelijkheid ligt te allen tijde een overeenkomst ten grondslag. Het schenden van een contractuele verplichting leidt tot een tekortkoming in de nakoming van een verbintenis. Binnen de contractuele aansprakelijkheid kan onderscheid worden gemaakt tussen toerekenbare en niet toerekenbare tekortkomingen. Als de tekortkoming aan de schuldenaar is toe te rekenen spreekt men van wanprestatie.⁶⁰ Als de tekortkoming niet aan de schuldenaar is toe te rekenen is er sprake van overmacht.⁶¹ De vraag kan gesteld worden of een tekortkoming die de schuldenaar kan worden toegerekend niet tevens een onrechtmatige daad kan zijn. Volgens de Hoge Raad is dit het geval indien de daad onafhankelijk van een schending van contractuele verplichtingen onrechtmatig was.⁶² Als dat het geval is heeft de benadeelde de keuze op welk van beide aansprakelijkheden hij zijn rechtsvordering wil baseren. Middels dit arrest geeft de Hoge Raad een oordeel over onrechtmatig handelen in contractuele context en voorts een oordeel over de samenloop van wanprestatie en onrechtmatige daad.⁶³ Over dat laatste zegt de Hoge Raad dat de regelingen van wanprestatie en onrechtmatige daad niet exclusief gelden. Een schuldeiser kan kiezen op welke grondslag hij zijn vordering baseert.⁶⁴ Het enkele feit dat er een speciale regeling bestaat voor niet-nakoming van verbintenissen, volstaat

⁵⁸ S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3-IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013, nr. 58.

⁵⁹ HR 27 april 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV1301 en conclusie: ECLI:NL:PHR:2012:BV1301.

⁶⁰ Artikel 6:74 BW.

⁶¹ Artikel 6:75 BW.

⁶² HR 9 december 1955, NJ 1956, 157, m.nt. L.E.H. Rutten (*Bogaard/Vesta*).

⁶³ A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, AA 2012, november, p. 861.

⁶⁴ A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, AA 2012, november, p. 861.

dus niet om exclusieve werking toe te kennen.⁶⁵ Tegelijkertijd brengt een keuze van de grondslag niet automatisch mee dat de andere grondslag buiten beschouwing blijft bij het vaststellen van de overtreden norm noch bij het bepalen van de rechtsgevolgen.⁶⁶

De overeenkomst tussen de consument en Lawyerless betreft een koop op afstand.⁶⁷ De koopovereenkomst houdt in dat Lawyerless een digitale overeenkomst moet leveren en dat de consument daarvoor een prijs moet betalen. Omdat het een koop op afstand betreft gelden voor Lawyerless aanvullende informatieverplichtingen.⁶⁸ Voor niet-nakoming van deze informatieplichten of de overeenkomst op afstand kan de consument schadevergoeding op grond van wanprestatie vorderen.⁶⁹ Daarnaast bestaat voor de consument de mogelijkheid om nakoming van de informatieplichten te vorderen op grond van art. 3:296 BW. Normaliter heeft de consument bij een koop op afstand de mogelijkheid om de overeenkomst zonder reden te ontbinden binnen 14 dagen.⁷⁰ Echter is dat bij een consumentenkoop betreffende de levering van digitale inhoud die niet op een materiële drager is geleverd niet het geval, voor zover nakoming is begonnen met uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de consument en de consument heeft verklaard dat hij daarmee afstand doet van zijn recht van ontbinding.⁷¹ Dit betekent dat de consumenten van Lawyerless, indien zij voorafgaande toestemming van de nakoming hebben gegeven en zij afstand hebben gedaan van het recht van ontbinding, de koopovereenkomst niet op grond van art. 6:230o lid 1 sub b BW binnen 14 dagen kunnen ontbinden. Voor de consumenten bestaat echter wel de mogelijkheid om op grond van art. 7:21 en 7:22 BW de overeenkomst op afstand te ontbinden indien er sprake is van non-conformiteit. Van de regels uit de kooptitel alsmede de regels omtrent de koop op afstand kan niet ten nadele van de consument worden afgeweken.⁷²

De overeenkomst tussen bedrijven en Lawyerless betreft een koopovereenkomst.⁷³ De regels voor de koop op afstand zijn op deze koopovereenkomst niet van toepassing, omdat op grond van art. 6:230g lid 1 sub e BW onder een koop op afstand enkel wordt verstaan de overeenkomst tussen de handelaar en de consument. De overeenkomst tussen bedrijven en Lawyerless brengt tevens met zich mee dat de regels uit de kooptitel niet van dwingend recht zijn.⁷⁴ Dit betekent dat van de regels uit die titel ten nadele van de koper mag worden afgewezen en dat Lawyerless haar verplichtingen ter zake van tekortkoming in de nakoming mag beperken of uitsluiten. Over de mogelijke beperkingen of het uitsluiten van de verplichtingen van Lawyerless zal in paragraaf 3.4 nader worden ingegaan.

§3.2 Buitencontractuele aansprakelijkheid

In buitencontractuele context zal moeten worden vastgesteld welke gevolgen het recht verbindt aan feitelijk handelen van betrokkenen.⁷⁵ De buitencontractuele aansprakelijkheid kan worden onderverdeeld in kwalitatieve- en schuldaansprakelijkheid. Bij kwalitatieve aansprakelijkheid gaat het om gevallen waarin iemand aansprakelijk is op grond van een bepaalde kwaliteit waarin hij tot een ander of tot een bepaalde zaak staat.⁷⁶ De kwalitatieve aansprakelijkheid wordt ook

---

⁶⁵ A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, AA 2012, november, p. 861.

⁶⁶ A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, AA 2012, november, p. 868.

⁶⁷ Artikel 6:230m e.v. BW.

⁶⁸ Artikel 6:230m BW.

⁶⁹ Artikel 6:74 BW.

⁷⁰ Art. 6:230o lid 1 sub c BW.

⁷¹ Artikel 6:230p lid g BW.

⁷² Artikel 6:230i lid 1 BW en 7:6 BW.

⁷³ Artikel 7:1 BW.

⁷⁴ Artikel 7:6 BW.

⁷⁵ A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, AA 2012, november, p. 860.

⁷⁶ J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 93.

wel risicoaansprakelijkheid genoemd.⁷⁷ Bij schuldaansprakelijkheid daarentegen berust de aansprakelijkheid op een vorm van verwijt ten aanzien van de gedraging die schade heeft veroorzaakt. Op deze twee vormen van buitencontractuele aansprakelijkheid zal in de opvolgende paragrafen nader worden ingegaan. Hierbij zal enkel aandacht worden besteed aan de voor Lawyerless van belang zijnde aansprakelijkheden.

§3.2.1 Kwalitatieve aansprakelijkheid

Bij kwalitatieve aansprakelijkheid wordt gekeken naar een bepaalde kwaliteit waarin iemand tot een ander of een bepaalde zaak staat.⁷⁸ Het gaat hierbij om de aansprakelijkheid in hoedanigheid. Lawyerless is verkoper en tevens producent van de digitale overeenkomsten, omdat zij niet alleen de digitale overeenkomsten verkoopt maar ook produceert.⁷⁹ De aansprakelijkheid voor Lawyerless als verkoper van de digitale overeenkomsten is in paragraaf 3.1.3 reeds besproken en zal in deze paragraaf buiten beschouwing worden gelaten. In deze paragraaf wordt ingegaan op de aansprakelijkheid die voor Lawyerless als producent geldt.

Productaansprakelijkheid op grond van art. 6:185 BW

Zaken kunnen schade veroorzaken. De oorzaak hiervan kan liggen in de ondeugdelijkheid van de zaak. Productaansprakelijkheid is een wettelijke aansprakelijkheid die ontstaat ongeacht of er een contractuele band tussen producent en de benadeelde koper bestaat. De koper of een ander die schade lijdt door de digitale overeenkomsten kan hier een beroep op doen. Onder product wordt verstaan een roerende zaak, ook nadat die bestanddeel is gaan vormen van een andere roerende of onroerende zaak, alsmede elektriciteit.⁸⁰ In paragraaf 3.1.2 is geconcludeerd dat onduidelijk is of digitale objecten roerende zaken zijn in de zin van art. 3:2 BW of daarmee gelijk worden gesteld. De vraag of de kooptitel van 7.1 BW van toepassing was op de digitale overeenkomsten, kon in ieder geval bevestigend worden beantwoord. Of de digitale overeenkomsten ook onder het begrip 'product' in de zin van productaansprakelijkheid op grond van art. 6:185 BW vallen zal in deze paragraaf worden onderzocht.

Voor aansprakelijkheid op grond van art. 6:185 BW staan twee vereisten centraal: er moet sprake zijn van een product en dat product dient gebrekkig te zijn. Op deze twee eisen zal hierna verder worden ingegaan.

Gebrekkig product

Een product is op grond van art. 6:187 lid 1 BW een roerende zaak, ook nadat deze bestanddeel is gaan vormen van een andere roerende of onroerende zaak, alsmede elektriciteit. Roerende zaken zijn voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten.⁸¹ Ondanks niet met zekerheid gesteld kan worden dat de digitale overeenkomsten van Lawyerless voor menselijke beheersing vatbare objecten zijn en zij derhalve onder het begrip product vallen of daarmee gelijk worden gesteld, zal hierna nader in worden gegaan op het gebrekkigheidsvereiste.

Voor aansprakelijkheid op grond van art. 6:185 BW is het nodig dat het product een gebrek bevat. In art. 6:186 BW wordt uitgewerkt welke aspecten van het product bij de beoordeling van een gebrek in acht moeten worden genomen. Een product is gebrekkig indien het niet de veiligheid biedt die men daarvan mag verwachten.⁸² Hiervoor dient in het bijzonder te worden gelet op de presentatie van het product, het redelijkerwijs te verwachten gebruik van het product

---

⁷⁷ J. Spier e.a., *Verbindenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 5.

⁷⁸ J. Spier e.a., *Verbindenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 93.

⁷⁹ Artikel 6:187 lid 2 BW.

⁸⁰ Artikel 6:187 lid 1 BW.

⁸¹ Artikel 3:2 BW.

⁸² Artikel 6:186 lid 1 BW.

en het tijdstip waarop het in het verkeer werd gebracht.⁸³ Er zijn veel verschillende oorzaken te bedenken voor de gebrekkigheid van een product. Voor een benadeelde is het niet van belang dat hij bekend is met de oorzaak van het gebrek, voldoende is in beginsel dat er een gebrek is.⁸⁴ De opsomming uit art. 6:186 lid 1 BW omtrent de gebrekkigheid van een product is niet limitatief. Voor de beoordeling van de gebrekkigheid van het product dienen alle omstandigheden van het geval in acht te worden genomen. Maar wanneer bieden digitale overeenkomsten niet de veiligheid die men daarvan verwacht? Indien de digitale overeenkomsten worden gepresenteerd alsof zij voldoen aan huidige wet- en regelgeving en dat niet het geval blijkt te zijn, dan kan dit onder art. 6:186 lid 1 sub a BW vallen. Hierdoor kan schade worden veroorzaakt die onder de aansprakelijkheid van de producent valt. Eventuele waarschuwingen of informatieplichten over de overeenkomsten die worden aangeboden kan van belang zijn. Indien een product gebrekkig is maar de presentatie daarvan op voorhand duidelijk was kan het zijn dat er voor de producent geen aansprakelijkheid voor de schade geldt. Het redelijkerwijs te verwachten gebruik zal voor Lawyerless niet of in mindere mate van toepassing zijn.⁸⁵ Het 'gebruik' van de overeenkomsten of het platform zal vermoedelijk niet tot schade leiden. Het tijdstip waarop het product in het verkeer werd gebracht kan wel van belang zijn.⁸⁶ Is een overeenkomst opgesteld na een voor die overeenkomst van belang zijnde wetwijziging, dan kan het niet opnemen van die wijzigingen in de overeenkomst tot schade leiden. Van belang is in ieder geval dat wordt gekeken naar alle omstandigheden van het geval. Er zijn verschillende omstandigheden die een rol zouden kunnen spelen, zoals fabrieksfouten, ontwerpgebreken, constructiefouten, informatiefouten en instructiegebreken. Voor de overeenkomsten van Lawyerless geldt dat zij, indien zij gebrekkig zijn, vermoedelijk vallen in de categorie van productiefouten en instructiefouten. Productiefouten kunnen bewezen worden door het vermoedelijk gebrekkige product te vergelijken met andere producten van zijn eigen soort.⁸⁷ Instructiefouten kunnen zich bevinden in aanwijzingen of waarschuwingen die bij de digitale overeenkomsten horen. Ook het ontbreken van aanwijzingen of waarschuwingen kan voor een gebrek zorgen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het niet of in onvoldoende mate verschaffen van aanwijzingen of waarschuwingen over de toepasselijkheid van de overeenkomsten. Zo kan bijvoorbeeld het onvoldoende informatie verschaffen over de verschillen tussen een overeenkomst van opdracht en een arbeidsovereenkomst tot onwenselijke gevolgen leiden. Of het weglaten van een waarschuwing in het geval een overeenkomst van opdracht niet door de Belastingdienst is goedgekeurd. Deze voorbeelden kunnen met zich meebrengen dat de digitale overeenkomst gebrekkig wordt geacht in de zin van art. 6:186 BW.

Schade

Productaansprakelijkheid geldt enkel ten aanzien van de schade zoals opgesomd in art. 6:190 lid 1 BW. Het dient te gaan om schade door dood of lichamelijk letsel of zaakschade aan andere zaken in de privésfeer van tenminste €500,-. De kans dat schade uit de digitale overeenkomsten van Lawyerless tot dood of lichamelijk letsel zal leiden is vrijwel ondenkbaar. Deze vorm van schade zal dan ook buiten beschouwing worden gelaten. De schade die door de digitale overeenkomsten veroorzaakt kan worden, kan alleen worden geschaad onder schade aan andere zaken in de privésfeer indien de digitale overeenkomsten zodanige schade veroorzaken dat bijvoorbeeld de gegevensdrager waarop zij gedownload zijn schade oploopt. Indien bijvoorbeeld digitale schade of schade in de beroepsfeer ontstaat kan dit niet worden ondergebracht onder art. 6:190 BW. Dit betekent echter niet dat de schadelijgende partij haar

---

⁸³ Artikel 6:186 lid 1 BW.

⁸⁴ J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 143.

⁸⁵ Artikel 6:186 lid 1 sub b BW.

⁸⁶ Artikel 6:186 lid 1 sub c BW.

⁸⁷ L. Dommering-van Rongen, *Productaansprakelijkheid*, Deventer: Kluwer 2000, p. 51.

schade niet kan verhalen. Voor andere soorten schade kan aansluiting worden gezocht bij productaansprakelijkheid wegens onrechtmatige daad.

§3.2.2 Productaansprakelijk op grond van onrechtmatige daad

De richtlijn inzake productaansprakelijkheid in 1990 heeft ervoor gezorgd dat er een afzonderlijke regeling is gekomen voor productaansprakelijkheid.⁸⁸ Vóór het implementeren van de richtlijn kwamen de regels omtrent productaansprakelijkheid voort uit doctrine en rechtspraak en kon hier middels art. 6:162 BW een beroep op worden gedaan. Ondanks de implementatie van de richtlijn hebben deze regels hun betekenis niet verloren.⁸⁹ De regels van onrechtmatige daad zijn nog steeds een belangrijke bron voor productaansprakelijkheid. De samenloop tussen beide wordt mogelijk gemaakt door art. 6:193 BW, die aangeeft dat de richtlijn het geldende recht niet vervangt maar aanvult. De richtlijn geeft een algemene, maar niet exclusieve basis voor vorderingen op grond van productaansprakelijkheid.⁹⁰

Eerder is al besproken dat indien de productaansprakelijkheid van art. 6:185 BW geen oplossing biedt, omdat de schade niet is onder te brengen onder art. 6:190 BW of omdat de digitale overeenkomsten geen producten zijn in de zin van art. 6:185 lid 1 BW, aansluiting kan worden gezocht bij productaansprakelijkheid op grond van art. 6:162 BW. Het nadeel hiervan is dat de onrechtmatige daad een schuldaansprakelijkheid is. Dit brengt met zich mee dat de producent toerekenbaar onrechtmatig moet hebben gehandeld. Als algemene regel voor op art. 6:162 BW gebaseerde vorderingen ter zake van productaansprakelijkheid geldt de regel uit het Vrumona-arrest.⁹¹ Deze houdt in dat de producent moet bewijzen dat het gebrek niet bestond toen het product in het verkeer werd gebracht, dat het met dit gebrek samenhangende gevaar niet eerder is of kon worden ontdekt en dat het product niet normaal, te weten overeenkomstig zijn bestemming, werd gebruikt.⁹² Door middel van deze regel probeert de rechter de benadeelde te helpen, maar ondanks deze tegemoetkoming zal de rechter niet zo ver gaan dat hij de bewijslast omkeert. Wel zal de producent gemotiveerd dienen aan te geven waarom er geen sprake is van schuld.⁹³ Een vordering op grond van onrechtmatige daad is voor de benadeelde geen makkelijke weg om verhaal te halen bij de producent, omdat zij dient te bewijzen dat het gebrek aan de producent kan worden toegerekend.

Voor aansprakelijkheid van de producent op grond van art. 6:162 BW voor het door hem in het verkeer gebrachte product is niet vereist dat dit product in het algemeen of dat de gehele soort waarvan dit product deel uitmaakt bij normaal gebruik voor het doel waarvoor het is bestemd schade veroorzaakt.⁹⁴ Volgens de Hoge Raad is voor productaansprakelijkheid uit onrechtmatige daad slechts vereist dat het onderhavige product ondeugdelijk is en dat het gebrek toerekenbaar is aan de producent. Wanneer er een gebrek in de digitale overeenkomsten zit waardoor bijvoorbeeld bestandsbeschadiging optreedt of er niet of onvoldoende wordt gewaarschuwd over het gebruik van de overeenkomsten kan Lawyerless als producent hiervoor aansprakelijk worden gesteld. Dit kan bijvoorbeeld voorkomen indien updates en dergelijke aan de zijde van Lawyerless uitblijven.⁹⁵ Voor aansprakelijkheid van Lawyerless is dus niet vereist dat al haar overeenkomsten ondeugdelijk zijn, maar is voldoende dat de onderhavige overeenkomst ondeugdelijk is en het gebrek aan haar kan worden toegerekend.

---

⁸⁸ Richtlijn 85/374/EEG.

⁸⁹ J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 155.

⁹⁰ HvJ EG 10 januari 2006, NJ 2006/286 (*Skov AE/Bilka Lavprisvarehus*).

⁹¹ J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 158.

⁹² HR 24 december 1993, NJ 1994/214 (*Leebeek/Vrumona*).

⁹³ HR 6 december 1996, NJ 1997/219 (*Du Pont de Nemours/Hermans*).

⁹⁴ HR 4 februari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BO5803 (vgl. HR 25 maart 1966, NJ 1966, 273).

⁹⁵ HR 22 oktober 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2994, r.o. 3.5 (*Koolhaas/Rockwool*).

Samenvattend komt het erop neer dat er twee mogelijkheden zijn voor productaansprakelijkheid. Over het algemeen zal een beroep worden gedaan op de productaansprakelijkheid op grond van art. 6:185 BW. Dit is voor de schadelijdende partij de meest makkelijke weg om schadevergoeding te vorderen. Toch zal deze mogelijkheid voor de consumenten van Lawyerless doorgaans geen uitkomst bieden. Allereerst is het onduidelijk of de digitale overeenkomsten producten zijn in de zin van art. 6:187 lid 1 BW of daarmee gelijkgesteld worden. Daarnaast zal de geleden schade vaak niet vallen onder de limitatieve opsomming van art. 6:190 lid 1 BW. Voor de consumenten biedt de weg van productaansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad wellicht meer uitkomst. Alle vormen van schade kunnen op grond van art. 6:162 BW worden verhaald, mits wordt voldaan aan het toerekenbaarheidsvereiste.

§3.3 Schadevergoeding

De omvang van de schadevergoeding wordt voor zowel de contractuele- als buitencontractuele aansprakelijkheid geregeld in afdeling 6.1.10 BW. Het uitgangspunt is dat de geleden schade, die in voldoende causaal verband tot de gebeurtenis staat, volledig wordt vergoed.⁹⁶ Het maakt dus niet uit of er sprake is van een aansprakelijkheid op basis van schuld of risico.⁹⁷ Schadevergoedingsverplichtingen die in een overeenkomst of algemene voorwaarden zelf zijn geregeld vallen echter niet onder de werking van afdeling 6.1.10 BW. Partijen kunnen deze verplichtingen onderling aangaan. De afdeling heeft alleen betrekking op de wettelijke verplichtingen tot betalen van schadevergoeding. De omvang van de schade wordt vastgesteld door waardering door de rechter.⁹⁸ Indien de omvang van de schade niet nauwkeurig kan worden vastgesteld dan wordt zij op grond van art. 6:97 BW geschat.

§3.4 Risico's en beperkingen

In deze paragraaf worden de risico's die voortvloeien uit de bevindingen van voorgaande paragrafen besproken. De risico's zijn tevens terug te vinden in de conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 5.

Lawyerless dient voor het aanbieden van digitale overeenkomsten met twee vormen van aansprakelijkheid rekening te houden. Enerzijds kan zij contractueel aansprakelijk zijn voor het niet-nakomen van de overeenkomst op afstand, mits de tekortkoming haar kan worden toegerekend.⁹⁹ Tevens kan zij op grond van onrechtmatige daad voor een tekortkoming in de nakoming aansprakelijk worden gesteld indien de gedraging ook los van de contractuele verplichtingen onrechtmatig is.¹⁰⁰ Naast de contractuele aansprakelijkheden kan Lawyerless ook aansprakelijk worden gesteld voor productaansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad. Ook voor deze vorm van aansprakelijkheid geldt dat de tekortkoming aan Lawyerless moet kunnen worden toegerekend. Voor zowel de contractuele- als de buitencontractuele aansprakelijkheid geldt dat de hoogte van de schadevergoeding afhankelijk is van de begroting van de schade en de waardering door de rechter.¹⁰¹

Geconcludeerd kan worden dat Lawyerless twee verschillende risico's loopt. Enerzijds kan zij contractueel aansprakelijk worden gesteld en anderzijds kan zij buitencontractueel aansprakelijk worden gesteld. Om de risico's te beperken kan Lawyerless algemene voorwaarden hanteren. Door middel van een exoneratiebeding in de algemene voorwaarden kan Lawyerless haar aansprakelijkheid beperken of uitsluiten. Voor de buitencontractuele aansprakelijkheid geldt

---

⁹⁶ Artikel 6:98 BW.

⁹⁷ J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012, p. 241.

⁹⁸ A. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6-II. De verbintenis in het algemeen*, Deventer: Kluwer 2012, nr. 31.

⁹⁹ Artikel 6:74 lid 1 BW.

¹⁰⁰ HR 9 december 1955, NJ 1956, 157, m.nt. L.E.H. Rutten (*Bogaard/Vesta*).

¹⁰¹ Artikel 6:97 BW.

echter dat deze niet kan worden beperkt of uitgesloten op grond van art. 6:185 jo. 6:192 BW. Dit betreft een wettelijke aansprakelijkheid waar Lawyerless geen afstand van kan doen. Voorts kan aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad niet in algemene voorwaarden worden uitgesloten. Uit jurisprudentie blijkt dat ook het beperken van de productaansprakelijkheid tot een bepaald bedrag onredelijk bezwarend wordt geacht.¹⁰² Dit dient Lawyerless in acht te nemen bij het opstellen van een exoneratiebeding. Wat echter wel kan is het (deels) uitsluiten van de contractuele aansprakelijkheid. Lawyerless kan in haar algemene voorwaarden opnemen dat zij niet aansprakelijk is voor indirecte schade die is ontstaan anders dan uit opzet of bewuste roekeloosheid. Dit kan bijvoorbeeld schade zijn in de vorm van gederfde winst of gemiste besparingen. Het exoneratiebeding kan desondanks onredelijk bezwarend worden geacht indien de afnemers van Lawyerless consumenten zijn of kleine ondernemers die daarmee gelijk worden gesteld.¹⁰³ Indien een consument of kleine onderneming zich beroept op de onredelijkheid van het exoneratiebeding dient Lawyerless aan te tonen waarom in die specifieke omstandigheden het toch redelijk is dat zij zich op de uitsluiting van haar aansprakelijkheid beroept. Onduidelijke algemene voorwaarden zullen ingevolge art. 6:238 lid 2 BW in het voordeel van de consument worden uitgelegd.¹⁰⁴ Consumenten van Lawyerless genieten echter meer bescherming dan zakelijke afnemers. Voor zakelijke afnemers geldt, indien zij voldoen aan de eisen van art. 6:235 BW, dat zij geen beroep kunnen doen op de vernietiging van het exoneratiebeding. Het idee is dat zakelijke afnemers beter in staat zijn om hun risico's in te schatten en daarnaast een verzekering kunnen afsluiten om het risico te dekken. Zakelijke afnemers kunnen echter wel via art. 6:248 lid 2 BW een beroep doen op de onredelijkheid van een beding. Hiervoor geldt een zware bewijslast voor de zakelijke afnemer. Er zal voor een beroep op art. 6:248 lid 2 BW worden gekeken naar alle omstandigheden van het geval en de toetsing zal naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid geschieden.

Voor Lawyerless brengt dit met zich mee dat zij twee verschillende exoneratiebedingen dient te hanteren. Een exoneratiebeding ten aanzien van consumenten en een exoneratiebeding ten aanzien van zakelijke afnemers. In bijlage I is een opzet opgenomen betreffende de inhoud van beide exoneratiebedingen.

---

¹⁰² Hof 's-Gravenhage 22 maart 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:BH0198, r.o. 62.

¹⁰³ Artikel 6:237 sub f BW.

¹⁰⁴ S.F. Bies & C.M.D.S. Pavillon, *De koop op afstand van vouchers voor diensten en producten – een eigentijdse meerpartijenverhouding nader geduid*, Deventer: Kluwer 2015, p. 39.

4. Gegevensbescherming

In een wereld vol smartphones, sociale netwerken en andere met het internet verbonden technologieën lijkt het soms een hopeloze strijd om privacy te willen waarborgen.¹⁰⁵ Toch werd het op Europees niveau noodzakelijk geacht om privacy, en daarmee persoonsgegevens, te beschermen. Het Europees Parlement en de Raad van Ministers bereikten een definitief akkoord over de invulling van het waarborgen van privacy in april 2016.¹⁰⁶ In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de gegevensbeschermingsregels die gelden voor Lawyerless omtrent het verwerken en eventueel opslaan van gegevens en welke risico's zij loopt indien de gegevensbeschermingsregels niet juist worden nageleefd.

§4.1 Privacywetgeving

Op dit moment hebben de lidstaten van de Europese Unie nog hun eigen nationale wetten op het gebied van privacy. Deze nationale wetten zijn gebaseerd op de Europese Richtlijn bescherming persoonsgegevens uit 1995.¹⁰⁷ In Nederland wordt aan deze richtlijn uitvoering gegeven middels de Wet bescherming persoonsgegevens (hierna: Wbp). Om het niveau van bescherming van persoonsgegevens te verhogen, door versterking van rechten van de betrokkenen en door een gelijkwaardig niveau van bescherming in alle lidstaten van de EU te bewerkstelligen, is op 25 mei 2016 de Algemene Verordening Gegevensbescherming (hierna: AVG) in werking getreden.¹⁰⁸ De AVG zal per 25 mei 2018 van toepassing zijn en vervangt vanaf die datum de Richtlijn bescherming persoonsgegevens. De AVG moet tegengaan dat lidstaten, door uiteenlopende nationale wetten te hanteren, de bescherming verzwakken in de digitale interne markt.¹⁰⁹

Naast de komst van de AVG heeft de nationale wetgever op 1 januari 2016 de Wet meldplicht datalekken en de uitbreiding van de boetebevoegdheid van de toezichthouder doorgevoerd in de Wbp. Op de inhoud van de gegevensbeschermingsregels uit de AVG, de Wet meldplicht datalekken en de uitbreiding van de boetebevoegdheid van de toezichthouder die voor Lawyerless van belang zijn zal in de volgende paragrafen nader worden ingegaan.

§4.1.1 De Algemene Verordening Gegevensbescherming

Het materiële toepassingsgebied van de Verordening blijft veelal hetzelfde in vergelijking tot de Richtlijn waarop de Wbp is gebaseerd.¹¹⁰ Op grond van art. 2 lid 1 AVG is de AVG van toepassing op de geheel of gedeeltelijk geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens, alsmede op de verwerking van persoonsgegevens die in een bestand zijn opgenomen of die bestemd zijn daarin te worden opgenomen.

Voor de toepassing van de AVG dient dus sprake te zijn van verwerking van persoonsgegevens. Lawyerless maakt gebruik van het verwerken van persoonsgegevens. Consumenten en bedrijven dienen middels het platform van Lawyerless alle gegevens in te voeren die nodig zijn voor het opstellen van een overeenkomst. De benodigde gegevens variëren van overeenkomst tot overeenkomst, maar bevatten in de meeste gevallen minimaal een naam, adres en woonplaats. De gegevens worden op het platform van Lawyerless opgeslagen op het moment dat een gebruiker een account aanmaakt. De gegevens worden opgeslagen zodat op een later moment de gebruiker niet weer dezelfde gegevens hoeft in te voeren maar deze al voor hem klaarstaan. Indien een gebruiker geen account aanmaakt worden de gegevens tijdelijk

¹⁰⁵ T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers, p. 24.

¹⁰⁶ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1553.

¹⁰⁷ Richtlijn 95/46/EG.

¹⁰⁸ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1553.

¹⁰⁹ H. Hijmans, De bescherming van persoonsgegevens, *NJB* 2016, afl. 16, p. 1094.

¹¹⁰ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1555.

opgeslagen op een gastaccount. Het gastaccount is gekoppeld aan een computer totdat de gebruiker zijn cookies verwijdert. Indien de gebruiker zijn cookies niet verwijdert blijft het gastaccount voor één dag bestaan en zal het account daarna automatisch worden gewist. Voor de wederpartij van de gebruiker geldt dat ook zijn persoonsgegevens worden opgeslagen. Voor het digitaal ondertekenen van de overeenkomst wordt ook voor wederpartij een gastaccount aangemaakt. Het gastaccount kan worden omgezet naar een persoonlijk account indien de wederpartij zich middels het platform registreert. Dit betekent dat zowel de gebruiker als de wederpartij als betrokkene in de zin van de AVG moet worden gezien. De betrokkene is de persoon van wie de persoonsgegevens worden gebruikt. Geconcludeerd kan worden dat Lawyerless persoonsgegevens gaat verwerken en opslaan. De persoonsgegevens zullen worden verwerkt in een geheel geautomatiseerd systeem. Dit brengt met zich mee dat de regels uit de AVG van toepassing zijn.

Doordat Lawyerless voornemens is persoonsgegevens te verwerken vloeien uit de AVG een aantal verplichtingen voor haar voort. Deze verplichtingen zullen worden besproken in de paragraaf 4.2. Naast de verplichtingen voor Lawyerless vloeien er uit de AVG een aantal rechten voort voor de betrokkene. Op de rechten van de betrokkene zal in paragraaf 4.3 nader worden ingegaan.

§4.2 Verplichtingen voor Lawyerless

De materiële verplichtingen die voortvloeien uit de AVG blijven ongewijzigd in vergelijking tot de huidige richtlijn. Voor Lawyerless gelden een aantal basisverplichtingen. Deze basisverplichtingen betreffen rechtmatigheid, behoorlijkheid en transparantie, doelbinding, minimale gegevensverwerking, juistheid, opslagbeperking, integriteit en vertrouwelijkheid en verantwoording.¹¹¹

Rechtmatigheid, behoorlijkheid en transparantie

Lawyerless dient op grond van art. 5 lid 1 sub a AVG persoonsgegevens te verwerken op een wijze die ten aanzien van de betrokkene rechtmatig, behoorlijk en transparant is.

Doelbinding

Doelbinding brengt met zich mee dat persoonsgegevens enkel mogen worden verwerkt voor uitdrukkelijk omschreven en gerechtvaardigde doeleinden en niet zomaar voor andere doeleinden.¹¹² Het verbiedt Lawyerless dan ook om de persoonsgegevens voor andere doeleinden te gebruiken dan waarvoor ze zijn verzameld.

Minimale gegevensverwerking

Lawyerless moet in acht nemen dat de persoonsgegevens die zij verwerkt toereikend zijn, ter zake dienend en beperkt tot wat noodzakelijk is voor de doeleinden waarvoor zij worden verwerkt.¹¹³ Dit betekent dat Lawyerless niet meer persoonsgegevens mag verwerken dan noodzakelijk voor haar doeleinden.

Juistheid

Deze verplichting houdt in dat er redelijke maatregelen moeten worden getroffen om de persoonsgegevens, gelet op de doeleinden waarvoor zij worden verwerkt, te rectificeren of te verwijderen bij onjuistheid.¹¹⁴ Indien persoonsgegevens dus niet langer actueel zijn of onjuist blijken dient Lawyerless deze te verwijderen of rectificeren.

---

¹¹¹ Artikel 5 lid 1 AVG.

¹¹² Artikel 5 lid 1 sub b AVG.

¹¹³ Artikel 5 lid 1 sub c AVG.

¹¹⁴ Artikel 5 lid 1 sub d AVG.

Opslagbeperking

Deze verplichting houdt in dat de persoonsgegevens moeten worden bewaard in een vorm die het mogelijk maakt de betrokkenen niet langer te identificeren dan voor de doeleinden waarvoor de persoonsgegevens worden verwerkt noodzakelijk is.¹¹⁵

Integriteit en vertrouwelijkheid

Deze verplichting houdt in dat Lawyerless technische en organisatorische maatregelen moet nemen, zodat een passende beveiliging van de verwerking van de persoonsgegevens gewaarborgd is. Lawyerless dient ervoor te zorgen dat de persoonsgegevens onder meer beschermd worden tegen ongeoorloofde of onrechtmatige verwerking en tegen onopzettelijk verlies, vernietiging of beschadiging.¹¹⁶

Lawyerless heeft naast de hiervoor genoemde basisverplichtingen de plicht om een register van al haar verwerkingsactiviteiten bij te houden.¹¹⁷ Het register dient minimaal te bevatten:

- de naam en contactgegevens van Lawyerless;
- de verwerkingsdoeleinden;
- een beschrijving van de betrokkenen en persoonsgegevens;
- de ontvangers van de persoonsgegevens;
- de beoogde termijnen waarbinnen de persoonsgegevens moeten worden gewist;
- een algemene beschrijving van de technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen.

Naast de hierboven genoemde gegevens dient het register extra informatie te bevatten indien de ontvangers van de persoonsgegevens derde landen of internationale organisaties zijn. Dit laatste is voor Lawyerless niet van toepassing.

Lawyerless is de verwerkingsverantwoordelijke ten aanzien van de persoonsgegevens die door partijen op haar platform worden ingevuld.¹¹⁸ Lawyerless heeft geen externe verwerker die ten behoeve van haar de persoonsgegevens verwerkt. Lawyerless dient niet alleen de hiervoor genoemde basisbeginselen na te leven maar ook de naleving daarvan aan te kunnen tonen.¹¹⁹ Op de wijze waarop Lawyerless invulling kan geven aan haar verplichtingen zal in paragraaf 4.9 nader worden ingegaan.

§4.3 Rechten van betrokkenen

De betrokkene heeft op grond van de AVG een aantal nieuwe rechten verkregen en een deel van de rechten die zij al genoot op grond van de Richtlijn zijn verder uitgebreid.¹²⁰ De rechten van de betrokkene zijn in de AVG opgenomen in de artikelen 12 t/m 22. Op de inhoud van deze rechten zal hierna nader worden ingegaan.

Het recht op informatie

Aan de betrokkene komt het recht op informatie toe indien de persoonsgegevens bij de betrokkene zelf worden verzameld.¹²¹ Dit betekent dat Lawyerless verplicht is de informatie zoals opgesomd in art. 13 lid 1 en 2 AVG aan de betrokkene te verstrekken. Deze informatie betreft onder andere de identiteit en contactgegevens van Lawyerless, de verwerkingsdoeleinden alsook de rechtsgrond voor de verwerking en de ontvangers of categorieën van ontvangers van de persoonsgegevens. Indien Lawyerless het voornemen heeft

---

¹¹⁵ Artikel 5 lid 1 sub e AVG.

¹¹⁶ Artikel 5 lid 1 sub f AVG.

¹¹⁷ Artikel 30 lid 1 AVG.

¹¹⁸ Artikel 4 lid 7 AVG.

¹¹⁹ Artikel 5 lid 2 AVG.

¹²⁰ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1557.

¹²¹ Artikel 13 lid 1 en 2 AVG.

de persoonsgegevens door te geven aan een derde land of internationale organisatie dient zij hierover ook informatie aan de betrokkene te verstrekken.

Het recht op informatie wanneer de gegevens niet via betrokkene zijn verkregen

In het geval de persoonsgegevens niet van de betrokkene zelf zijn verkregen dient Lawyerless op verzoek van betrokkene informatie te verschaffen omtrent: de identiteit en de contactgegevens van Lawyerless, de verwerkingsdoeleinden waarvoor de persoonsgegevens zijn bestemd, de rechtsgrond van de verwerking, de betrokken categorieën van persoonsgegevens en de ontvangers of categorieën van ontvangers van de persoonsgegevens.¹²²

Het recht op inzage

De betrokkene heeft het recht om van Lawyerless uitsluitel te verkrijgen over het al dan niet verwerken van de hem betreffende persoonsgegevens. Voorts heeft de betrokkene het recht om inzage te verkrijgen van de hem betreffende persoonsgegevens en de daarbij behorende informatie zoals verwerkingsdoeleinden, ontvangers van de persoonsgegevens, categorieën persoonsgegevens, etc.¹²³

Het recht op rectificatie

De betrokkene heeft het recht om van Lawyerless onverwijld rectificatie van hem betreffende onjuiste persoonsgegevens te verkrijgen. Met inachtneming van de doeleinden van de verwerking heeft de betrokkene het recht om haar onvolledige persoonsgegevens volledig te verkrijgen.¹²⁴

Recht op vergetelheid

Een van de rechten van de betrokkene is het recht om gewist te worden. Dit houdt in dat de betrokkene het recht heeft om te verzoeken dat de op hem betreffende persoonsgegevens die openbaar zijn gemaakt worden gewist.¹²⁵ Het wissen van deze gegevens zou dan verdere verspreiding van dergelijke gegevens moeten tegengaan. Lawyerless is verplicht bij een dergelijk verzoek de persoonsgegevens zonder vertraging te wissen indien:

- de persoonsgegevens niet langer nodig zijn voor de doeleinden waarvoor zij zijn verzameld of anderszins verwerkt;
- de betrokkene zijn eerdere toestemming om de gegevens te verwerken intrekt;
- de betrokkene bezwaar maakt;
- de persoonsgegevens onrechtmatig zijn verwerkt;
- de persoonsgegevens moeten worden gewist om te voldoen aan een verplichting uit het Unierecht of het lidstatelijke recht;
- of de persoonsgegevens zijn verzameld in verband met een aanbod van diensten van de informatiemaatschappij zoals bedoeld in art. 8 lid 1 AVG.¹²⁶

Recht op beperking van de verwerking

De betrokkene heeft het recht om van Lawyerless beperking van de verwerking van persoonsgegevens te verkrijgen. Om dit te verkrijgen dient sprake te zijn van de een van de vier situaties zoals genoemd in art. 18 lid 1 AVG. Allereerst kan de betrokkene beperking vorderen indien de juistheid van de persoonsgegevens door haar wordt betwist. De beperking geldt dan gedurende een periode die de verwerkingsverantwoordelijke in staat stelt de juistheid van de

---

¹²² Artikel 14 lid 1 AVG.

¹²³ Artikel 15 lid 1 AVG.

¹²⁴ Artikel 16 AVG.

¹²⁵ Artikel 17 lid 1 AVG.

¹²⁶ Artikel 17 lid 1 AVG.

persoonsgegevens te controleren. Ten tweede kan de betrokkene beperking vorderen indien de verwerking onrechtmatig is, de betrokkene zich verzet tegen het wissen van de persoonsgegevens en in plaats daarvan verzoekt om een beperking van het gebruik van die gegevens. Voorts kan de betrokkene beperking vorderen indien Lawyerless de persoonsgegevens niet meer nodig heeft voor de verwerkingsdoeleinden, maar de betrokkene ze nodig heeft voor de instelling, uitoefening of onderbouwing van een rechtsvordering. Tot slot kan de betrokkene beperking vorderen indien zij bezwaar heeft gemaakt tegen de verwerking en in afwachting is van het antwoord daarop. Lawyerless kan de verwerking van persoonsgegevens beperken door bijvoorbeeld het tijdelijk niet beschikbaar maken van geselecteerde gegevens of het tijdelijk van de website verwijderen van gegevens.¹²⁷

Recht op overdraagbaarheid van gegevens

De betrokkene heeft op grond van art. 20 AVG het recht de hem betreffende persoonsgegevens, die Lawyerless heeft verwerkt, in een gestructureerde, gangbare en machineleesbare vorm te verkrijgen. De betrokkene heeft daarbij het recht die gegevens over te dragen aan een andere verwerkingsverantwoordelijke zonder daarbij te worden gehinderd door Lawyerless. Daarnaast kan de betrokkene Lawyerless opdragen de persoonsgegevens rechtstreeks aan een andere verantwoordelijke door te zenden.

Recht van bezwaar

De betrokkene heeft te allen tijde het recht, vanwege met zijn specifieke situatie verband houdende redenen, bezwaar te maken tegen de verwerking van hem betreffende persoonsgegevens. Indien bezwaar is gemaakt dient Lawyerless de verwerking van de persoonsgegevens te staken tenzij zij dwingende gerechtvaardigde gronden voor de verwerking aanvoert die zwaarder wegen dan de belangen, rechten en vrijheden van de betrokkene of die verband houden met de instelling, uitoefening of onderbouwing van een rechtsvordering.¹²⁸

Recht om niet onderworpen te worden aan geautomatiseerde verwerking

De betrokkene heeft het recht niet te worden onderworpen aan een uitsluitend op geautomatiseerde verwerking gebaseerd besluit waaraan voor hem rechtsgevolgen zijn verbonden of dat hem anderszins in aanmerkelijke mate treft.

De uitbreiding van de rechten van betrokkenen valt samen met een aanscherping van de daarmee samenhangende verplichtingen van Lawyerless. Op de wijze waarop Lawyerless vorm kan geven aan de rechten van betrokkene zal in paragraaf 4.9 nader worden ingegaan.

§4.4 Privacy by Design & Privacy by Default

Op grond van de AVG dient de verantwoordelijke te voldoen aan twee beginselen, te weten: Privacy by Design en Privacy by Default.¹²⁹ Deze termen zijn al langer in gebruik, maar heten in de Verordening in goed Nederlands gegevensbescherming door ontwerp en door standaardinstellingen.¹³⁰ In paragraaf 4.4.1 zal worden gekeken naar de verplichtingen die het eerstgenoemde beginsel Privacy by Design met zich meebrengt voor Lawyerless. Vervolgens zal in paragraaf 4.4.2 onderzoek worden gedaan naar de verplichtingen voor Lawyerless die voortvloeien uit het beginsel Privacy by Default.

---

¹²⁷ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1557.

¹²⁸ Artikel 21 AVG.

¹²⁹ Artikel 25 AVG.

¹³⁰ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1553.

§4.4.1 Privacy by Design

Privacy by Design is een van de uitgangspunten in de aankomende Europese wetgeving.¹³¹ Privacy by Design houdt in dat een bedrijf al tijdens de ontwikkeling van producten en diensten ten eerste aandacht besteedt aan privacy verhogende maatregelen.¹³² Daarnaast dient een bedrijf ervoor te zorgen dat enkel de persoonsgegevens die noodzakelijk zijn voor het doel worden verwerkt.

Het doel van Privacy by Design is de beveiliging van persoonsgegevens optimaliseren. Art. 25 AVG stelt dat technische en organisatorische maatregelen genomen moeten worden gedurende het gehele proces van verwerken van persoonsgegevens. Dit betekent dat gedurende de ontwikkeling van producten al moet worden nagedacht hoe privacy van gebruikers en wederpartijen zo optimaal mogelijk kan worden beschermd. Indien de privacyrisico's niet in een vroegtijdig stadium worden herkend maar pas als de ontwikkeling van een product al ver gevorderd is, is de kans groot dat noodzakelijke aanpassingen zeer tijdrovend en kostbaar worden.¹³³

Doordat Lawyerless nog in de ontwikkeling van haar product zit bestaat voor haar de mogelijkheid om haar platform rondom gegevensbescherming te ontwikkelen. Hierdoor kunnen de noodzakelijke maatregelen worden genomen om de privacy van haar gebruikers en diens wederpartij te waarborgen zonder dat dit onnodig tijdrovend en kostbaar wordt.

§4.4.2 Privacy by Default

Privacy by Default brengt met zich mee dat maatregelen moeten worden genomen om standaard alleen persoonsgegevens te verwerken die noodzakelijk zijn voor het doel van de verwerking.¹³⁴ Voor iedere nieuwe gebruiker en diens wederpartij dient automatisch de hoogst mogelijke privacybescherming aan de hand van standaardinstellingen te worden gehanteerd. Daarnaast is het van belang dat zo min mogelijk persoonsgegevens worden gedeeld en dat de gebruiker en diens wederpartij de mogelijkheid krijgen om de instellingen aan te passen.

Voor Lawyerless is van belang dat zij op voorhand bedenkt welke gegevens zij daadwerkelijk nodig heeft voor de ontwikkeling van haar product. De gegevens die niet nodig zijn kunnen dan direct nadat ze door de gebruiker en diens wederpartij zijn ingevoerd worden verwijderd. Door de gegevens die niet nodig zijn voor de ontwikkeling van het product niet op te slaan beperkt Lawyerless de kans dat de gegevens onvoldoende worden beveiligd of op verkeerde wijze worden verwerkt.

§4.5 Privacy Impact Assessment

Een Privacy Impact Assessment (hierna: PIA) stimuleert bedrijven om tijdig na te denken over vragen rondom de verwerking van persoonsgegevens, de risico's voor de betrokkenen en het bedrijf en de mogelijkheid om een aanpak te hanteren die minder gevolgen heeft voor privacy.¹³⁵ Een PIA kan worden verricht aan de hand van het toetsingsmodel Privacy Impact Assessment zoals deze te vinden is op de website van de Autoriteit Persoonsgegevens.¹³⁶ Door middel van het verrichten van een PIA worden de risico's met betrekking tot privacy inzichtelijk gemaakt. Op grond van art. 35 lid 1 AVG dient een bedrijf voorafgaand aan de verwerking van persoonsgegevens een beoordeling te verrichten naar het effect van de beoogde

---

¹³¹ T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers, p. 71.

¹³² 'Privacy by design', www.autoriteitpersoonsgegevens.nl, (zoek op *privacy by design*).

¹³³ 'Privacy by design', www.autoriteitpersoonsgegevens.nl, (zoek op *privacy by design*).

¹³⁴ Artikel 25 lid 2 AVG.

¹³⁵ 'Privacy impact assessment', www.autoriteitpersoonsgegevens.nl, (zoek op *PIA*).

¹³⁶ 'Privacy impact assessment', www.autoriteitpersoonsgegevens.nl, (zoek op *PIA*).

verwerkingsactiviteiten op de bescherming van persoonsgegevens. Deze beoordeling dient te worden verricht indien gelet op de aard, de omvang, de context en de doeleinden daarvan de verwerking waarschijnlijk een hoog risico inhoudt voor de rechten en vrijheden van natuurlijke personen.

Bedrijven zijn in een aantal gevallen verplicht tot het uitvoeren van een PIA.¹³⁷ Een bedrijf is bijvoorbeeld verplicht een PIA uit te voeren indien er sprake is van profilering, grootschalige verwerkingen van bijzondere categorieën van persoonsgegevens en stelselmatige en grootschalige monitoring van openbare ruimten.¹³⁸ De hiervoor genoemde gevallen zijn niet op het product van Lawyerless van toepassing en derhalve is Lawyerless niet verplicht een PIA uit te voeren.

§4.6 Functionaris voor gegevensbescherming

Op grond van de AVG kan een functionaris voor gegevensbescherming worden ingesteld.¹³⁹ De functionaris voor gegevensbescherming heeft een aantal verschillende taken.¹⁴⁰ De functionaris dient een ieder die persoonsgegevens verwerkt binnen een organisatie te informeren en adviseren over hun verplichtingen uit hoofde van de AVG en andere Unierechtelijke of lidstaatrechtelijke gegevensbeschermingsbepalingen. Ten tweede ziet de functionaris toe op de naleving van de AVG, andere gegevensbeschermingsbepalingen en het beleid van de organisatie zelf ten aanzien van de bescherming van persoonsgegevens. Tevens dient de functionaris advies te verstrekken met betrekking tot de PIA en toe te zien op de uitvoering daarvan. Voorts dient de functionaris samen te werken met de toezichthouder. Tot slot treedt de functionaris op als contactpunt voor de toezichthouder.

Voor de uitvoering van zijn taken kan de functionaris niet worden ontslagen of gestraft.¹⁴¹ Met betrekking tot de uitvoering van zijn taken is de functionaris gehouden aan de geheimhouding of vertrouwelijkheid overeenkomstig het Unierecht of lidstatelijk recht. Naast de taken uit art. 39 lid 1 AVG mag de functionaris andere taken uitvoeren. De organisatie dient daarbij zorg te dragen dat deze taken of plichten niet tot een belangenconflict leiden.¹⁴²

De functionaris wordt aangewezen op grond van zijn professionele kwaliteiten en zijn deskundigheid van de wetgeving en de praktijk inzake gegevensbescherming en zijn vermogen om de te verrichten taken te vervullen.¹⁴³ De functionaris kan een personeelslid van de verwerker zijn of kan de taken op grond van een dienstverleningsovereenkomst verrichten.¹⁴⁴ Dit laatste brengt met zich mee dat een organisatie vrij is om iemand intern of extern aan te stellen als functionaris. Voor de organisatie geldt dat zij de functionaris tijdig moeten betrekken bij alle aangelegenheden die verband houden met de bescherming van persoonsgegevens.¹⁴⁵ De functionaris treedt namelijk op als aanspreekpunt voor de betrokkenen. De functionaris dient hen te informeren over alle aangelegenheden die verband houden met de verwerking van hun persoonsgegevens en met de uitoefening van hun rechten uit hoofde van de AVG.¹⁴⁶ Op grond van art. 37 lid 1 AVG is de verwerkingsverantwoordelijke van persoonsgegevens verplicht een functionaris in te stellen indien:

---

¹³⁷ Artikel 35 lid 3 AVG.

¹³⁸ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1553.

¹³⁹ Artikel 37 AVG.

¹⁴⁰ Artikel 39 lid 1 AVG.

¹⁴¹ Artikel 38 lid 3 AVG.

¹⁴² Artikel 38 lid 6 AVG.

¹⁴³ Artikel 37 lid 5 AVG.

¹⁴⁴ Artikel 37 lid 6 AVG.

¹⁴⁵ Artikel 38 lid 1 AVG.

¹⁴⁶ Artikel 38 lid 4 AVG.

- de verwerking wordt verricht door een overheidsinstantie of overheidsorgaan, behalve in het geval van gerechten bij de uitoefening van hun rechterlijke taken;
- een verwerkingsverantwoordelijke of de verwerker hoofdzakelijk is belast met de verwerkingen die vanwege hun aard, omvang en/of doeleinden regelmatige en stelselmatige observatie op grote schaal van betrokkenen vereisen;
- de verwerkingsverantwoordelijke of de verwerker hoofdzakelijk is belast met grootschalige verwerking van bijzondere categorieën van gegevens uit hoofde van art. 9 AVG en van persoonsgegevens met betrekking tot strafrechtelijke veroordelingen en strafbare feiten zoals bedoeld in art. 10 AVG.

Geconcludeerd kan worden dat het voor Lawyerless op grond van art. 37 lid 1 AVG niet verplicht is een functionaris in te stellen.

§4.7 Meldplicht datalekken

Per 1 januari 2016 is de meldplicht datalekken in werking getreden. De meldplicht houdt in dat een organisatie verplicht is een melding te maken indien een inbreuk in verband met persoonsgegevens heeft plaatsgevonden. De melding dient, uiterlijk binnen 72 uur nadat waar kennis van is genomen, te worden gemaakt bij de toezichthouder.¹⁴⁷ In sommige gevallen dient tevens een melding van de datalek te worden gedaan bij de persoon van wie de gegevens zijn gelekt.¹⁴⁸

Datalek

Bij een datalek gaat het om toegang tot of vernietiging, wijziging of vrijkomen van persoonsgegevens bij een organisatie zonder dat dit de bedoeling is van deze organisatie. Onder een datalek valt niet alleen het lekken van gegevens, maar ook onrechtmatige verwerking van gegevens.¹⁴⁹ Een datalek betreft een inbreuk op de beveiliging van persoonsgegevens. Er is alleen sprake van een datalek als zich daadwerkelijk een beveiligingsincident heeft voorgedaan.¹⁵⁰ Op grond van art. 5 lid 1 sub f AVG dient de verantwoordelijke passende technische en organisatorische maatregelen ten uitvoer te leggen om persoonsgegevens te beschermen tegen verlies of tegen enige vorm van onrechtmatige verwerking.

Melden van een datalek

In de praktijk dienen de bepalingen van art. 33 en 34 AVG in acht te worden genomen. Deze bepalingen betreffen de verplichting om een inbreuk in verband met persoonsgegevens aan de toezichthouder, respectievelijk de betrokkene te melden. Op grond van de Wbp dienden alleen ernstige datalekken te worden gemeld, maar de AVG heeft deze regels aangescherpt. Op grond van de AVG moeten alle datalekken aan de toezichthouder worden gemeld, tenzij aangetoond kan worden dat conform het verantwoordingsbeginsel het onwaarschijnlijk is dat deze inbreuk risico's voor de rechten en vrijheden van natuurlijke personen met zich brengt.¹⁵¹ Wie de relevante toezichthouder is, is afhankelijk van het grondgebied waar de inbreuk heeft plaatsgevonden.¹⁵² Het kan derhalve zijn dat er bij grensoverschrijdende inbreuken bij meerdere toezichthouders een melding dient te worden gedaan.

Welke gegevens de melding precies dient te bevatten staat omschreven in art. 33 lid 3 AVG. Daarbij is in ieder geval van belang dat de melding de aard van de inbreuk in verband met

¹⁴⁷ Artikel 33 lid 1 AVG.

¹⁴⁸ Artikel 34 lid 1 AVG.

¹⁴⁹ 'Meldplicht datalekken', www.autoriteitpersoonsgegevens.nl, (zoek op *Meldplicht datalekken*).

¹⁵⁰ Autoriteit Persoonsgegevens, Beleidsregels voor toepassing van artikel 34a Wbp, p. 5.

¹⁵¹ Artikel 33 lid 1 AVG.

¹⁵² H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1559.

persoonsgegevens omvat, alsmede de categorieën van betrokkenen en persoonsregisters in kwestie. De overige vereisten hebben betrekking op de gegevens van de functionaris, de waarschijnlijke gevolgen van de inbreuk en de maatregelen die de verwerkingsverantwoordelijke heeft voorgesteld of genomen.

§4.8 Boetebevoegdheid van de toezichthouder

Per 1 januari 2016 is de boetebevoegdheid van de toezichthouder uitgebreid in de Wbp. De toezichthouder is de Autoriteit Persoonsgegevens (hierna: AP). Ook in de AVG zijn de sanctiebevoegdheden van de AP verder uitgebreid. De verwachting is dat door middel van de uitbreiding van de boetebevoegdheid bedrijven en overheden gestimuleerd worden om in een eerder stadium aandacht te besteden aan de bescherming van persoonsgegevens.¹⁵³

De uitbreiding van de boetebevoegdheid houdt onder andere in dat de AP vanaf 1 januari 2016 organisaties een boete kan opleggen indien zij de Wbp overtreden. De hoogte van deze boete kan oplopen tot een maximum van € 820.000,-.¹⁵⁴ In de AVG is de maximale geldboete € 20.000.000,- of 4% van de totale wereldwijde jaaromzet.¹⁵⁵ Indien de overtreding niet opzettelijk is gepleegd en er geen sprake is van ernstig verwijtbare nalatigheid, zal de AP eerst een bindende aanwijzing opleggen voorafgaand aan een eventuele boete.¹⁵⁶ Bij het berekenen van de hoogte van een boete houdt de AP rekening met alle omstandigheden van het geval.¹⁵⁷

Er zijn verschillende redenen waarom boetes door de AP kunnen worden opgelegd. Voor het opleggen van een boete en het bepalen van de hoogte daarvan wordt voor elk geval naar behoren rekening gehouden met de aard, ernst en duur van de inbreuk.¹⁵⁸

§4.9 Risico's en oplossingen

Lawyerless heeft op dit moment nog geen beleid ten aanzien van het verwerken van persoonsgegevens. Dit brengt met zich mee dat de handelswijze van Lawyerless nog niet concreet aan de AVG kan worden getoetst. Wel kunnen de toekomstige risico's in kaart worden gebracht. De risico's zijn tevens terug te vinden in de conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 5. Aan de risico's worden een aantal mogelijke oplossingen gekoppeld die Lawyerless kan gebruiken voor de beveiliging van persoonsgegevens.

Geconcludeerd kan worden dat Lawyerless verschillende risico's loopt op het gebied van gegevensbeschermingsrecht. De risico's zitten voornamelijk in het niet of onvoldoende naleven van de regels die voortvloeien uit de AVG. Indien Lawyerless de regels uit de AVG niet of onvoldoende naleeft heeft de AP de mogelijkheid om een boete op te leggen. De hoogte van de boete is afhankelijk van alle omstandigheden van het geval. Daarnaast brengt ook de meldplicht voor datalekken risico's met zich mee. Het niet of niet tijdig melden van een datalek aan de AP en/of betrokkenen kan tevens een boete opleveren.¹⁵⁹ Om de kans op een boete te beperken worden hieronder een aantal mogelijke oplossingen geboden ten aanzien van de verwerking en beveiliging van persoonsgegevens.

---

¹⁵³ 'Autoriteit Persoonsgegevens past boetebeleidsregels aan', *Autoriteit Persoonsgegevens* 8 juli 2016, www.autoriteitpersoonsgegevens.nl (zoek op *Boetebeleidsregels*)

¹⁵⁴ H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *NJB* 2016, afl. 22, p. 1555.

¹⁵⁵ Artikel 83 lid 6 AVG.

¹⁵⁶ Autoriteit Persoonsgegevens, Beleidsregels voor toepassing van artikel 34a Wbp, p. 7.

¹⁵⁷ Autoriteit Persoonsgegevens, Beleidsregels voor toepassing van artikel 34a Wbp, p. 7.

¹⁵⁸ Artikel 83 lid 2 sub a AVG.

¹⁵⁹ Autoriteit Persoonsgegevens, Beleidsregels voor toepassing van artikel 34a Wbp, p. 7.

Rechtmatige verwerking

Lawyerless is voornemens persoonsgegevens te verwerken en op te slaan op haar platform. Voor rechtmatige verwerking van persoonsgegevens is onder andere vereist dat de persoonsgegevens worden verwerkt met het oog op een bepaald doel. Voor Lawyerless is het daarom van belang dat zij een doel opstelt voor de verwerking van persoonsgegevens en dat zij dit doel voor de gebruiker en zijn wederpartij inzichtelijk maakt. Als het doel eenmaal is vastgesteld dient Lawyerless ervoor te zorgen dat zij haar doel niet te buiten gaat.

Beveiliging persoonsgegevens

Uit paragraaf 4.4.1 is al gebleken dat Lawyerless gedurende het gehele proces aandacht voor gegevensbescherming moet hebben. Om de persoonsgegevens op een zorgvuldige wijze te beveiligen kan Lawyerless gebruik maken van verschillende methodes.

Om te beginnen kan Lawyerless gebruik maken van anonimisering. Bij anonimisering worden de gegevens ontdaan van persoonlijke kenmerken. De gegevens kunnen dan niet meer leiden naar de natuurlijke persoon. Op het moment dat de gegevens niet meer kunnen leiden naar een natuurlijk persoon zijn de gegevens geen persoonsgegevens meer. Daarnaast kan er ook worden geanonimiseerd door middel van 'hashing'. Hashing houdt in dat de oorspronkelijke data door een algoritme wordt omgezet naar een versimpelde maar unieke variant.¹⁶⁰ Een naam en woonplaats kunnen simpelweg worden omgezet naar een hash-code zoals: 38&eU€r2e€. ¹⁶¹ Alleen die samenvatting van gegevens wordt dan opgeslagen in een database. Desondanks zal de gebruiker worden herkend wanneer hij zich weer meldt, omdat zijn naam weer zal worden omgezet naar dezelfde hash-code. De hash-code wordt vergeleken met de opgeslagen hash-codes en indien die overeenkomen dan is de gebruiker dezelfde gebruiker.¹⁶² Een voordeel van hashing is dat de persoon die ongewenst de database in handen krijgt enkel de hash-codes in kan zien. Uit de hash-codes zijn de echte gegevens niet te reconstrueren.¹⁶³ Ook voor de wederpartij van de gebruiker biedt hashing bescherming, omdat ook zijn gegevens dan worden ontdaan van persoonlijke kenmerken. Naast het anonimiseren van persoonsgegevens kan Lawyerless ook gebruik maken van firewalls of twee-staps authenticatie. Een firewall is een filter die het inkomende en uitgaande internetverkeer controleert. Ongewenst verkeer wordt door de firewall herkend en tegengehouden. Bij een twee-staps authenticatie dient er een extra handeling te worden verricht om in te kunnen loggen. Hierbij kan gedacht worden aan het invoeren van een code die per sms wordt verzonden. Voorts kan er ook gebruik worden gemaakt van toegangsbeveiliging, versleuteling en het gescheiden opslaan van data. Tot slot kan er zoals in paragraaf 4.4.2 al is aangegeven gebruik worden gemaakt van standaarden in informatiebeveiliging.

Geconcludeerd kan worden dat Lawyerless meerdere mogelijkheden heeft voor de bescherming van de persoonsgegevens die zij gaat verwerken. In hoofdstuk 5 paragraaf 5.2 zullen een aantal aanbevelingen worden gedaan omtrent het verwerken en opslaan van persoonsgegevens.

---

¹⁶⁰ T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers, p. 125-126.

¹⁶¹ T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers, p. 126.

¹⁶² T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers, p. 126.

¹⁶³ T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers, p. 126.

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de conclusies en aanbevelingen gegeven die voortvloeien uit dit onderzoek. De conclusies en aanbevelingen geven samen antwoord op de centrale vraag van dit onderzoek: *“Welke risico’s brengt het project van doe-het-zelf-contracten met zich mee voor Lawyerless, gelet op de regels uit het aansprakelijkheids- en gegevensbeschermingsrecht en welke aanbevelingen kunnen er worden gedaan om de risico’s te beperken?”*.

§5.1 Conclusies

In deze paragraaf zal in worden gegaan op de belangrijkste conclusies uit het onderzoek. De conclusies worden per risico besproken.

Digitaal contracteren

Gebruikers kunnen middels het platform van Lawyerless onderling overeenkomsten opstellen. Deze digitale overeenkomsten komen op dezelfde wijze als niet-digitale overeenkomsten tot stand. Dit betekent dat een digitale overeenkomst tot stand komt door middel van aanbod en aanvaarding.¹⁶⁴ Voldoende is dat een gebruiker een overeenkomst middels het platform opstelt en naar de wederpartij toestuurt. De wederpartij kan de overeenkomst aanvaarden door deze te ondertekenen. Daarnaast kan de wederpartij middels het platform een nieuw aanbod doen dat vervolgens door de eerste partij moet worden aanvaard.¹⁶⁵ Indien partijen het eens zijn over de inhoud van de overeenkomst en de overeenkomst hebben ondertekend is de overeenkomst tussen hen rechtsgeldig tot stand gekomen.

Lawyerless dient bij de ontwikkeling van haar platform rekening te houden met de aanvullende eisen voor het digitaal contracteren. Dit betekent dat indien de wet een schriftelijke vorm van de overeenkomst vereist de overeenkomst raadpleegbaar dient te zijn voor partijen, de authenticiteit van de overeenkomst voldoende moet zijn gewaarborgd, het moment van totstandkoming voldoende zeker dient te zijn en de identiteit van partijen met voldoende zekerheid vastgesteld kan worden.¹⁶⁶ Daarnaast dient Lawyerless ook rekening te houden met de eisen die gelden voor het digitaal ondertekenen. De methode die zij hiervoor wil hanteren dient op grond van art. 3:15a lid 1 BW voor authenticatie voldoende betrouwbaar te zijn. Dit brengt met zich mee dat de handtekening op unieke wijze aan de ondertekenaar moet zijn verbonden, de ondertekenaar moet kunnen identificeren, tot stand moet komen met middelen die de ondertekenaar onder zijn uitsluitende controle kan houden en zodanig aan de overeenkomst moet zijn verbonden dat elke wijziging achteraf kan worden opgespoord.¹⁶⁷

Contractuele aansprakelijkheid

Om te bepalen of Lawyerless contractueel aansprakelijk kan worden gesteld is onderzoek gedaan naar de positie van Lawyerless ten opzichte van de contract sluitende partijen. Om contractueel aansprakelijk te kunnen worden gesteld dient er namelijk sprake te zijn van een contractuele verbintenis tussen Lawyerless en de gebruikers van haar platform. Uit onderzoek is gebleken dat er tussen Lawyerless en de gebruikers van haar platform twee verschillende overeenkomsten kunnen bestaan. Welke overeenkomst er tussen Lawyerless en de gebruikers bestaat is afhankelijk van de hoedanigheid van de gebruiker.

Indien de gebruiker een consument is komt er tussen Lawyerless en de consument een koopovereenkomst op afstand tot stand. Op deze koopovereenkomst zijn zowel de bepalingen

---

¹⁶⁴ Artikel 6:217 BW.

¹⁶⁵ Artikel 6:225 BW.

¹⁶⁶ Artikel 6:227a BW.

¹⁶⁷ Artikel 3:15a lid 2 BW.

uit de kooptitel 7.1 BW als de bepalingen voor koop op afstand van toepassing. Bij niet-nakoming van deze koopovereenkomst kan Lawyerless aansprakelijk worden gesteld op grond van wanprestatie.¹⁶⁸ Indien er sprake is van overmacht kan het zijn dat Lawyerless onder de verplichting tot nakoming van de koopovereenkomst uit kan komen.¹⁶⁹ Indien er geen sprake is van overmacht, de tekortkoming Lawyerless kan worden toegerekend en de gedraging los van de contractuele verplichting onrechtmatig is, kan Lawyerless hiervoor ook op grond van onrechtmatige daad aansprakelijk worden gesteld.¹⁷⁰ Daarnaast heeft de consument de mogelijkheid om de koopovereenkomst te ontbinden. De consument kan de koopovereenkomst ontbinden op grond van non-conformiteit, indien het product afwijkt van hetgeen is overeengekomen.¹⁷¹ Voorts heeft de consument de mogelijkheid om nakoming, herstel of vervanging van het product te vorderen indien het product niet beantwoordt aan hetgeen is overeengekomen.¹⁷² In tegenstelling tot een reguliere consumentenkoop op afstand hebben de consumenten van Lawyerless niet de mogelijkheid om de overeenkomst binnen 14 dagen te ontbinden. Dit recht is namelijk in art. 6:230o lid 1 sub c BW uitgezonderd voor de koop van digitale inhoud die niet op een materiële drager is geleverd.

Indien de gebruiker een bedrijf is bestaat er tussen Lawyerless en het bedrijf een gewone koopovereenkomst.¹⁷³ Op deze koopovereenkomst zijn de bepalingen uit de kooptitel 7.1 BW van toepassing, maar de bepalingen van koop op afstand niet. Voor de bepalingen uit de kooptitel geldt dat deze niet van dwingend recht zijn, omdat er geen sprake is van een consumentenkoop.¹⁷⁴ Dit betekent dat Lawyerless van deze bepalingen af mag wijken in het nadeel van de bedrijven.

Lawyerless heeft geen algemene voorwaarden waarin haar contractuele aansprakelijkheid wordt beperkt of uitgezonderd. Indien Lawyerless algemene voorwaarden wil gaan hanteren waarin zij middels een beding haar contractuele aansprakelijkheid beperkt of uitsluit dient Lawyerless er rekening mee te houden dat voor de geldigheid daarvan onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende gebruikers. Voor consumenten en daarmee gelijkgestelde kleine bedrijven geldt dat indien zij zich beroepen op de onredelijkheid van het beding, het beding onredelijk bezwarend wordt geacht.¹⁷⁵ Lawyerless dient in een dergelijk geval aan te tonen waarom het beding niet onredelijk bezwarend is. Voor bedrijven geldt deze bescherming echter niet. Zij kunnen geen beroep doen op de onredelijkheid van het beding, omdat van hen wordt verwacht dat zij beter in staat zijn hun risico's in te schatten.¹⁷⁶ Zij kunnen wel een beroep doen op de redelijkheid en billijkheid indien zij van mening zijn dat het beding daarmee in strijd is.¹⁷⁷

Buitencontractuele aansprakelijkheid

Naast de contractuele aansprakelijkheid is onderzoek gedaan naar de vraag of Lawyerless buitencontractueel aansprakelijk kan worden gesteld. Lawyerless is naast verkoper van de digitale overeenkomsten tevens producent.¹⁷⁸ Als producent kan Lawyerless aansprakelijk worden gesteld voor een gebrek in het product.¹⁷⁹ De mogelijkheid bestaat dat de digitale overeenkomsten schade veroorzaken aan de gegevensdrager waarop zij worden gedownload.

---

¹⁶⁸ Artikel 6:74 BW.

¹⁶⁹ Artikel 6:75 BW.

¹⁷⁰ Artikel 6:162 BW.

¹⁷¹ Artikel 7:21 en 7:22 BW.

¹⁷² Artikel 7:22 BW.

¹⁷³ Artikel 7:1 BW.

¹⁷⁴ Artikel 7:6 BW.

¹⁷⁵ Artikel 6:237 sub f BW.

¹⁷⁶ Artikel 6:235 lid 1 BW.

¹⁷⁷ Artikel 6:248 lid 2 BW.

¹⁷⁸ Artikel 6:187 lid 2 BW.

¹⁷⁹ Artikel 6:185 lid 1 BW.

Indien die gegevensdrager zich in de privésfeer bevindt en de geleden schade tenminste € 500,- is valt de schade onder de productaansprakelijkheid.¹⁸⁰ Een gebrek zou zich tevens kunnen bevinden in een productie- of instructiefout. Een productiefout kan worden ontdekt door het product te vergelijken met andere producten van zijn eigen soort. Er kan sprake zijn van een instructiefout indien er niet of in onvoldoende mate informatie wordt verschaft omtrent het gebruik van de overeenkomsten. De productie- en instructiefouten vallen echter niet onder de schade zoals bedoeld bij productaansprakelijkheid. Indien een van deze vormen van schade zich voordoet kan de gebruiker een beroep doen op productaansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad.¹⁸¹ Voor deze vorm van productaansprakelijkheid gelden namelijk geen specifieke eisen ten aanzien van de schade, voldoende is dat er schade is geleden. Een nadeel voor de gebruiker is echter dat bij deze vorm van aansprakelijkheid de gebruiker de bewijslast draagt. De gebruiker zal dan moeten bewijzen dat het gebrek in het product aan Lawyerless is toe te rekenen.

Op grond van art. 6:192 BW kan Lawyerless productaansprakelijkheid niet uitsluiten of beperken in algemene voorwaarden.

Gegevensbescherming

Vanaf 25 mei 2018 zal de Algemene Verordening Gegevensbescherming (hierna: AVG) in werking treden. De AVG is van toepassing indien een bedrijf persoonsgegevens verwerkt. Lawyerless is voornemens persoonsgegevens te verwerken en dient daarom de bepalingen uit de AVG in acht te nemen. De AVG brengt een aantal verplichtingen voor Lawyerless met zich mee.¹⁸² Voor Lawyerless is het van belang dat zij de persoonsgegevens enkel verwerkt op basis van een bepaald doel. Lawyerless dient er tevens rekening mee te houden dat zij zo min mogelijk persoonsgegevens verwerkt en opslaat, de gegevens juist zijn en er passende organisatorische en technische maatregelen worden genomen voor de beveiliging van de persoonsgegevens.¹⁸³ Alle verwerkingsactiviteiten die door Lawyerless worden verricht dienen in een register te worden bijgehouden.¹⁸⁴

Zowel de gebruikers van het platform als de wederpartijen daarvan geldt dat zij betrokkenen zijn in de zin van de AVG. Aan alle betrokkenen is op grond van de AVG een aantal rechten toegekend.¹⁸⁵ De betrokkenen hebben recht op informatie en inzage omtrent de verwerking van hun persoonsgegevens.¹⁸⁶ Daarnaast hebben de betrokkenen recht op het beperken, herstellen en wissen van hun persoonsgegevens.¹⁸⁷ Tevens hebben de betrokkenen het recht om niet onderworpen te worden aan een uitsluitend op geautomatiseerde verwerking gebaseerd besluit.¹⁸⁸ Tot slot hebben de betrokkenen te allen tijde het recht om bezwaar te maken tegen de verwerking van de hen betreffende persoonsgegevens.¹⁸⁹

Privacy by Design en Privacy by Default

Lawyerless dient op grond van de AVG te voldoen aan twee beginselen: Privacy by Design en Privacy by Default.¹⁹⁰ Privacy by Design houdt in dat Lawyerless passende technische en organisatorische maatregelen gedurende het gehele proces van verwerken van

---

¹⁸⁰ Artikel 6:190 lid 1 BW.

¹⁸¹ Artikel 6:162 jo. 6:185 BW.

¹⁸² Artikel 5 lid 1 AVG.

¹⁸³ Artikel 25 lid 1 AVG.

¹⁸⁴ Artikel 30 lid 1 sub b AVG.

¹⁸⁵ Artikelen 12 t/m 22 AVG.

¹⁸⁶ Artikel 13 en 15 AVG.

¹⁸⁷ Artikelen 16, 17 en 18 AVG.

¹⁸⁸ Artikel 22 AVG.

¹⁸⁹ Artikel 21 AVG.

¹⁹⁰ Artikel 25 AVG.

persoonsgegevens moet nemen zodat de privacy van gebruikers en diens wederpartijen wordt beschermd.¹⁹¹ Dit betekent dat al tijdens de ontwikkeling van een product na moet worden gedacht over de bescherming van persoonsgegevens. Privacy by Default brengt met zich mee dat alle maatregelen moeten worden genomen om standaard alleen persoonsgegevens te verwerken die noodzakelijk zijn voor het doel van de verwerking.¹⁹² Dit kan worden bewerkstelligd door middel van het hanteren van standaardinstellingen die de hoogst mogelijke privacybescherming bieden. Van belang is dat de instellingen door de gebruiker en de wederpartij moeten kunnen worden aangepast.¹⁹³

Privacy Impact Assessment

Een PIA kan worden verricht om inzicht te krijgen in de risico's omtrent de verwerking van persoonsgegevens.¹⁹⁴ Een bedrijf kan voorafgaand aan de verwerking van persoonsgegevens een beoordeling verrichten naar het effect van de beoogde verwerkingsactiviteiten op de bescherming van persoonsgegevens. Deze beoordeling dient te worden verricht indien gelet op de aard, omvang, context en doeleinden de verwerking een hoog risico inhoudt voor de rechten en vrijheden van natuurlijke personen.¹⁹⁵ Lawyerless kan de PIA uitvoeren, maar is hiertoe op grond van art. 35 lid 3 AVG niet verplicht.

Meldplicht datalekken en boetebevoegdheid toezichthouder

Indien er sprake is van een datalek bij Lawyerless is zij verplicht hiervan een melding te maken bij de AP. De melding dient, uiterlijk binnen 72 uur nadat van de datalek kennis is genomen, te worden gemaakt.¹⁹⁶ In sommige gevallen zal Lawyerless tevens verplicht zijn de datalek bij de betrokkenen te melden.¹⁹⁷

Indien Lawyerless de Wbp of de AVG overtreedt is de AP bevoegd een boete op te leggen. Indien de overtreding niet opzettelijk is gepleegd en er geen sprake is van ernstig verwijtbare nalatigheid, zal de AP eerst een bindende aanwijzing opleggen.¹⁹⁸

§5.2 Aanbevelingen

In deze paragraaf zal in worden gegaan op de aanbevelingen die voortvloeien uit de conclusies van dit onderzoek.

Digitaal ondertekenen van de overeenkomsten

Uit onderzoek is gebleken dat van belang is dat de methode die gebruikt wordt bij het digitaal ondertekenen voor authenticatie voldoende betrouwbaar is.¹⁹⁹ Lawyerless wordt aanbevolen om gebruik te maken van een geavanceerde elektronische handtekening. De geavanceerde elektronische handtekening maakt gebruik van een asymmetrisch sleutelpaar. Dit sleutelpaar is onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Eén sleutel zal enkel aan de ondertekenaar worden verstrekt en blijft geheim. De handtekening die in het document is geplaatst kan vervolgens door de ontvanger daarvan worden geverifieerd. De ontvanger doet dit door met de andere sleutel te controleren of de handtekening daadwerkelijk van de ondertekenaar afkomstig is.

---

¹⁹¹ Artikel 25 lid 1 AVG.

¹⁹² Artikel 25 lid 2 AVG.

¹⁹³ Artikel 25 lid 2 AVG.

¹⁹⁴ Artikel 35 lid 1 AVG.

¹⁹⁵ Artikel 35 lid 1 AVG.

¹⁹⁶ Artikel 33 lid 1 AVG.

¹⁹⁷ Artikel 34 lid 1 AVG.

¹⁹⁸ Autoriteit Persoonsgegevens, Beleidsregels voor toepassing van artikel 34a Wbp, p. 7.

¹⁹⁹ Artikel 3:15a lid 1 BW.

Een geavanceerde handtekening is op unieke wijze aan de ondertekenaar verbonden, maakt het mogelijk de ondertekenaar te identificeren, komt tot stand met middelen die de ondertekenaar onder zijn uitsluitende controle kan houden en is op zodanige wijze aan de ondertekenaar verbonden dat elke wijziging achteraf kan worden opgespoord.

Algemene voorwaarden

Lawyerless is verkoper van de digitale overeenkomsten. Zij hanteert geen algemene voorwaarden voor de verkoop van haar producten. Lawyerless wordt dan ook aanbevolen om gebruik te maken van algemene voorwaarden. Omdat de gebruikers van het platform van Lawyerless zowel consumenten als bedrijven kunnen zijn wordt aanbevolen om twee verschillende sets algemene voorwaarden te hanteren. De reden hiervoor is dat Lawyerless ten opzichte van de consumenten haar contractuele aansprakelijkheid minder ver mag beperken dan bij bedrijven. Door het hanteren van twee verschillende sets algemene voorwaarden kan er geen onduidelijkheid bestaan over de beperking van de aansprakelijkheid.

In bijlage I is een opzet opgenomen voor de exoneratiebedingen van beide sets algemene voorwaarden. Voor het daadwerkelijk opstellen van algemene voorwaarden wordt aanbevolen een advocaat of deskundige te raadplegen.

Productie en instructie van de digitale overeenkomsten

Zoals in de conclusies is aangegeven bestaat de mogelijkheid dat Lawyerless buitencontractueel aansprakelijk kan worden gesteld voor productie- en instructiefouten.²⁰⁰ Om een dergelijk gebrek in een van de digitale overeenkomsten te voorkomen is het van belang dat er voldoende aandacht wordt besteed aan de productie en instructies van de digitale overeenkomsten. Lawyerless wordt aanbevolen om voor het produceren van de digitale overeenkomsten een advocaat of deskundige te raadplegen. Voorts wordt voor het opstellen van een instructies omtrent het gebruik van de digitale overeenkomsten aanbevolen om een advocaat of deskundige te raadplegen.

Privacybeleid

Aanbevolen wordt om een intern privacybeleid te voeren voor de medewerkers van Lawyerless. In het privacybeleid dient te worden opgenomen welke regels de medewerkers in acht moeten nemen voor het verwerken van persoonsgegevens. Daarnaast kan hierin een protocol worden opgenomen voor de stappen die de medewerkers moeten volgen indien er een datalek heeft plaatsgevonden.

Privacy policy

Aanbevolen wordt om een privacy policy op te stellen. Een privacy policy is gericht op de gebruikers en diens wederpartijen. De policy geeft gebruikers en diens wederpartijen inzicht in de verwerking van hun persoonsgegevens. Voor het verwerken van persoonsgegevens zal Lawyerless uitdrukkelijke toestemming van de betrokkenen moeten vragen. Aanbevolen wordt om dit te bewerkstellingen door een knop in te bouwen waarmee de betrokkenen de privacy policy kunnen inzien en hiermee akkoord kan gaan. Hierdoor wordt voor betrokkenen inzichtelijk welke categorieën van persoonsgegevens zullen worden verwerkt.

Aanbevolen wordt om minimaal het volgende in de policy op te nemen:

- De contactgegevens van Lawyerless
- Doeleinden van de verwerking
- De categorieën van persoonsgegevens

---

²⁰⁰ Artikel 6:162 jo. 6:185 BW.

- Gebruik van cookies
- Informatie omtrent inzage en correctie van de gegevens
- Toelichting op de beveiliging

Verwerken van persoonsgegevens

Aanbevolen wordt om voor het verwerken van persoonsgegevens standaardinstellingen te hanteren die de hoogst mogelijke privacybescherming bieden. De betrokkene moet hierbij de mogelijkheid krijgen om deze instellingen aan te passen. Omdat Lawyerless van alle contract sluitende partijen persoonsgegevens verwerkt dienen alle partijen de mogelijkheid te krijgen om de instellingen aan te passen. Daarnaast heeft Lawyerless een algemene documentatieplicht waaraan zij dient te voldoen.²⁰¹ Voor het verwerken zelf wordt Lawyerless daarom aanbevolen om een register bij te houden. In het register dienen de contactgegevens van Lawyerless, de verwerkingsdoeleinden, de categorieën van persoonsgegevens, de ontvangers van de persoonsgegevens, eventuele doorgifte van de persoonsgegevens, de termijn voor het wissen van de persoonsgegevens alsmede een beschrijving van de technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen te worden opgenomen.²⁰² Daarnaast dienen datalekken en de melding daarvan in het register te worden opgenomen.²⁰³

Beveiligen van persoonsgegevens

Voor de beveiliging van de persoonsgegevens wordt aanbevolen om gebruik te maken van anonimisering. Hierdoor worden de persoonsgegevens ontdaan van de persoonlijke kenmerken. Lawyerless wordt aangeraden om dit te doen door middel van hashing. De persoonsgegevens worden dan omgezet naar een hash-code die, indien de database ongewenst in de verkeerde handen komt, niet kan worden herleid naar de natuurlijke persoon. Daarnaast wordt Lawyerless geadviseerd om gebruik te maken van een firewall. Een firewall kan het inkomende verkeer filteren en ongewenst verkeer tegenhouden. Tot slot wordt een twee-staps authenticatie voor het inloggen aanbevolen zodat het voor anderen dan de gebruiker of diens wederpartij lastig wordt om in te kunnen loggen op hun account.

Privacy Impact Assessment

Lawyerless wordt aanbevolen om op korte termijn een PIA te verrichten. Na het afronden van de ontwikkelingsfase zal Lawyerless starten met de verwerking van persoonsgegevens. Om het effect van de beoogde verwerkingsactiviteiten op de bescherming van persoonsgegevens te beoordelen wordt aanbevolen een PIA te verrichten.

---

²⁰¹ Artikel 30 AVG.

²⁰² Artikel 30 lid 1 AVG.

²⁰³ Artikel 33 lid 5 AVG.

Literatuurlijst

Literatuur

Bartels

S.E. Bartels & A.I.M. van Mierlo, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 3-IV. Algemeen goederenrecht*, Deventer: Kluwer 2013.

Bies & Pavillon

S.F. Bies & C.M.D.S. Pavillon, *De koop op afstand van vouchers voor diensten en producten – een eigentijdse meerpartijenverhouding nader geduïd*, Deventer: Kluwer 2015.

Castermans

A.G. Castermans, Partijautonomie tussen contract en onrechtmatige daad, *Ars Aequi*, november 2012.

Dommering-van Rongen

L. Dommering-van Rongen, *Productaansprakelijkheid*, Deventer: Kluwer 2000.

Hartkamp

A.S. Hartkamp, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. Verbintenissenrecht. Deel II. Algemene leer der overeenkomsten*, Deventer: Kluwer 2005.

Hartkamp

A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6-III*. Algemeen overeenkomstenrecht*, Deventer: Kluwer 2010.

Hijmans

H. Hijmans, De bescherming van persoonsgegevens, *Nederlands Juristenblad*, 2016, afl. 16.

Kleve

P. Kleve, *Juridische iconen in het informatietijdperk*, Deventer: Kluwer 2004.

Neppelenbroek

E.D.C. Neppelenbroek, De verkrijging van de eigendom van elektronische bestanden over internet, *Nederlands Juristenblad*, 2006.

Neppelenbroek

E.D.C. Neppelenbroek, Het drakenzwaard of: virtuele goederen als vorderingsrecht uit online-contracten, *Ars Aequi*, januari 2016.

Neppelenbroek

E.D.C. Neppelenbroek, *Softwarebetrekkingen*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2014.

Nieuwenhuis

J.H. Nieuwenhuis, *Onrechtmatige daden*, Deventer: Kluwer 2003.

Reehuis

W.H.M. Reehuis, *Zwaartepunten van het vermogensrecht*, Deventer: Kluwer 2010.

Schep

T. Schep, *Design my Privacy*, Amsterdam: BIS Publishers.

Spier e.a.

J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer: Kluwer 2012.

Steur

J.C. Van der Steur, *Grenzen van rechtsobjecten. Een onderzoek naar de grenzen van objecten van eigendomsrechten en intellectuele eigendomsrechten*, Deventer: Kluwer 2003.

Vries & Goudsmit

H. de Vries & M. Goudsmit, Voorsorteren op de Algemene Verordening Gegevensbescherming, *Nederlands Juristenblad*, juni 2016.

Wefers Bettink

H.W. Wefers Bettink, De elektronische overeenkomst in praktijk (1), *Tijdschrift overeenkomst in de rechtspraktijk*, juni 2011.

Wichers

J.E. Wichers, *Natrekking, vermenging en zaaksvorming. Opmerkingen bij de algemene regeling voor roerende zaken in het Burgerlijk Wetboek*, Deventer: Kluwer 2002.

Zeben

C.J. van Zeben e.a., *Parlementaire geschiedenis van het Nieuw Burgerlijk Wetboek, Boek 3: Vermogensrecht in het algemeen*, Deventer: Kluwer 1981.

Jurisprudentie

HvJ EG 10 januari 2006, NJ 2006/286 (*Skov AE/Bilka Lavprisvarehus*)

HR 13 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3303

HR 5 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY8101 (*Lundiform/Mexx*)

HR 27 april 2012, ECLI:NL:HR:2012:BV1301

HR 4 februari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BO5803 (vlg. HR 25 maart 1966, NJ 1966, 273)

HR 29 juni 2007 ECLI:NL:HR:2007:BA4909 (*Derksen/Homburg*)

HR 19 januari 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ3178 (*Meyer Europe BV/PontMeyer BV*)

HR 22 oktober 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2994, r.o. 3.5 (*Koolhaas/Rockwool*)

HR 6 december 1996, NJ 1997/219 (*Du Pont de Nemours/Hermans*)

HR 24 december 1993, NJ 1994/214 (*Leebeek/Vrumona*)

HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 (*Haviltex*)

HR 9 december 1955, NJ 1956, m.nt. L.E.H. Rutten (*Bogaard/Vesta*)

Hof Arnhem 3 mei 2011, ECLI:NL:GHARN:2011:BQ5240

Hof 's-Gravenhage 22 maart 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:BH0198

Rb. Noord-Holland 28 oktober 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:11678

Rb. Overijssel 18 februari 2009, ECLI:NL:RBZLY:2009:BI1883

Wetgeving

Verordening (EU) 679/2016 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van

persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG (algemene verordening gegevensbescherming).

Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt ("richtlijn inzake elektronische handel").

Richtlijn 95/46/EG van het Europees Parlement en de Raad van 24 oktober 1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens.

Richtlijn 85/374/EEG betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lid-Statens inzake de aansprakelijkheid voor producten met gebreken.

Handleidingen

Autoriteit Persoonsgegevens, Beleidsregels voor toepassing van artikel 34a Wbp.

Parlementaire stukken

Kamerstukken II 2001/02, 28197, 3.

Elektronische bronnen

www.autoriteitpersoonsgegevens.nl